

Katedra: Historie

Studijní program: Historická studia

Studijní obor Kulturně historická a muzeologická studia
(kombinace):

VŠEDNÍ ŽIVOT ČESKÝCH SPOLKŮ V NĚMECKÉM PROSTŘEDÍ DO ROKU 1914

DAILY LIFE OF BOHEMIAN SOCIETIES IN GERMAN SETTLED TERRITORY UNTIL 1914

Bakalářská práce: 09-FP-KHI- 004

Autor:

Anna Kašparová

Podpis:

.....

Adresa:

Táboritská 3

466 01, Jablonec nad Nisou

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
69			5		9

V Liberci dne: 3. 8. 2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2 Tel.: 48535 2515 Fax: 48535 2332

Katedra: historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát) Anna Kašparová

adresa: Táboritská 3, 466 01 Jablonec nad Nisou

obor (kombinace): Kulturněhistorická a muzeologická studia

Název BP: Všední život českých spolků v německém prostředí do roku 1914

Název BP v angličtině: Daily Life of Bohemian Societies in German Settled Territory Until 1914

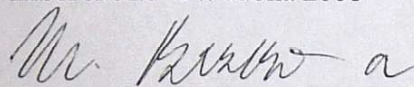
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

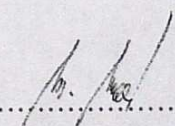
Konzultant:

Termín odevzdání: květen 2009

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

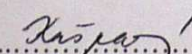
V Liberci dne 24. dubna 2008

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (kandidát): .....

Datum: 1.6. 2008 .....

Podpis: .....

Cíl:

Autorka se na základě komparace pramenů pokusí načrtnout obraz pravidelné činnosti menšinových spolků v rámci dvou měst s německou majoritou - Liberce a Jablonce nad Nisou. Dosavadní výzkum poskytuje znalosti o poslání a vývoji některých menšinových spolků, nebyl však doposud učiněn pokus o hlubší analýzu jednotlivých složek činnosti spolků ve vztahu k poslání (účelu) spolku, k typologii sociokulturních zájmů soudobé společnosti i k národnostní obraně a agitaci. Na základě zachovaných pramenů bude práce analyzovat především činnost spolků, které byly hlavním centrem menšinového života - Českých besed. Dalším typem spolků, které budou zkoumány z podobného hlediska budou řemeslnické, popř. dělnické spolky.

Metody: analýza, komparace, syntéza

Teze práce:

Úvod

Charakteristika českých menšin ve dvou odlišných městech

Vznik a vývoj spolků

Komparace činnosti spolků na základě statut, protokolů o schůzích, výročních zpráv, pamětí a vydaných příležitostných tisků.

Závěr

Archivy a jiné instituce:

Státní okresní archiv Liberec

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou

Krajská vědecká knihovna

Prameny vydané a odborná literatura (obecná i speciální):

Viz příloha

Prameny vydané:

Pamětní listy, jubilejní sborníky, prameny vydané v rámci edice Zprávy České besedy, Průvodce po Liberci atd.

Základní literatura:

Drašarová, Eva : Stát, spolek a spolčování. *Paginae historiae* 1, 1993, s. 152-177.

Karpaš, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*, Liberec 2002

Kašpar, Jan: *Jablonec nad Nisou, Stručný průvodce sedmi stoletími města*, Jablonec nad Nisou 2006

Chládková, Jana: České menšinové spolky na Jablonecku od druhé poloviny 19. století do počátku druhé světové války, *DP* 1999, katedra dějepisu FP TUL

Melanová, Miloslava: Česká menšina v Liberci před první světovou válkou. In: *Fontes Nissae* I/ 2000, Liberec 2000, s. 93 – 122

Melanová M., Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914. In: *Documenta Pragensia* XVIII, 2000, s. 259-281

Melanová, Miloslava: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880 – 1907. In: *Documenta Pragensia* XIX, 2001, s. 157 – 170

Melanová, Miloslava: Omladinisten in einem deutschböhmischen Zentrum. Der Omladina-Verein in Reichenberg in den Jahren 1892 – 1894. In: *Magister noster*, Praha 2005, s. 457 – 468

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 3. 8. 2009

Anna Kašparová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat několika lidem a institucím bez jejichž pomoci a podpory by tato práce nevznikla.

PhDr. Miloslavě Melanové vedoucí této práce, za pomoc, důvěru a cenné připomínky.

Pracovníkům SOkA Liberec za vlídné zacházení, nadstandartní možnost studia a cennou pomoc při heuristice.

Pracovníkům SOkA Jablonec n. Nisou.

Hlavně svému manželovi Janovi za neskonalou trpělivost a podporu, kterou mi prokazoval po celou dobu vzniku této práce.

ANOTACE:

Tato práce pojednává o spolkovém životě české menšiny ve dvou německých centrech Liberci a Jablonci nad Nisou do roku 1914. V úvodu je načrtnut život české minority v německém prostředí. Hlavním tématem práce je rozbor vlastní činnosti spolků, který přináší detailní obraz každodennosti spolkového života. Práce obsahuje rozbor pramenů a literatury.

Klíčová slova: Menšina, spolek, spolková činnost, Liberec, Jablonec nad Nisou.

DIE ANNOTATION:

In dieser Arbeit handelt es sich um das Vereinsleben der tschechischen Minderheit in zwei deutschen Zentren – Liberec/Reichenberg und Jablonec nad Nisou/Gablonz an der Neiße – bis zum Jahre 1914.

Im Vorwort wird das Leben der tschechischen Minderheit im deutschen Milieu zusammengefasst. Das Hauptthema der Arbeit ist die Analyse der Tätigkeit verschiedener Vereine, die detailliertes Bild der Alltäglichkeit des Vereinslebens bringt.

Die Arbeit beinhaltet die Analyse der Quellen und der Literatur.

Schlüsselwörter: die Minderheit, der Verein, die Vereinstätigkeit, Liberec/Reichenberg, Jablonec nad Nisou/Gablonz an der Neisse

ANNOTATION:

This work deals with Czech minority guild life in two German centres Liberec and Jablonec nad Nisou up to year 1914. In the introduction is drawn up the life of Czech minority in German neighbourhood. The main theme is analysis of guild's own activity, which takes detailed portraid of quild daily life. The dissertation contains analyse of origins and literature.

Keywords: minority, guild, guild activity, Liberec, Jablonec nad Nisou

Obsah

Seznam použitých zkratk	9
1 Úvod	10
2 Rozbor pramenů a literatury	11
2.1 Prameny	11
2.2 Literatura	14
3 Charakteristika českých menšin ve dvou odlišných městech	15
3.1 Liberec	15
3.2 Jablonec nad Nisou	20
4 Organizace spolků	24
4.1 Stanovy	24
4.2 Schůze a valné hromady	27
5 Členové spolků	31
5.1 Rozbor členské základny	31
5.2 Ženy	33
6 Spolkové místnosti	35
7 Vzdělání	39
7.1 Knihovny	39
7.1.1 Česká beseda – Liberec	39
7.1.2 Česká beseda – Jablonec n. Nisou	44
7.1.3 Dobročín	46
7.1.4 Mírumil	48
7.1.5 Klub českých turistů	49
7.1.6 Lidové knihovny a veřejné čítárny	50
7.2 Přednášky	50
8 Všední a sváteční dny spolkového života	53
8.1 Zábavní, hudební a dramatické odbory	53
8.2 Zábavy	54
8.3 Výlety	58
8.4 Slavnosti	59
8.4.1 Slavnosti připomínající významné české osobnosti	60
8.4.2 Slavnosti k uctění světců	60
8.4.3 Slavnosti jubileí císařské rodiny	61
8.4.4 Oslavy výročí založení spolků	62
8.4.5 Otevření národních domů	67
8.4.6 Oslava 20. výročí českého školství v Liberci	69
8.5 Poslední věci člověka	70
9 Závěr	71
10 Seznam použitých pramenů a literatury	74
11 Seznam příloh	77

Seznam použitých zkratek

beletr. – beletristický

c.k. – císařsko- královský

č. – číslo

ČB – Česká beseda

čl. – členové

DP – diplomová práce

FP – fakulta pedagogická

h. – haléř

inv. č. – inventární číslo

k. – koruna (měna)

kn. – kniha

kol. – kolektiv

kr. – krejcar

NAD – národní archivní dědictví

ND – národní dům

např. – například

NJS – Národní jednota severočeská

ost. – ostatní

p. - Pan

s. – strana

sg. – signatura

SOkA – Státní okresní archiv

sv. – svatý, á

TU – Technická univerzita

TUL – Technická univerzita Liberec

tzv. - tak zvaný

v.h. – valná hromada

zl. – zlatý

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je život české menšiny do roku 1914 ve městech s převládajícím počtem německých obyvatel. Jedná se o centrum Němců v Čechách - Liberec, a sousední Jablonec nad Nisou. Tato města byla ve sledovaném období zároveň i centry bouřlivě rozvíjejícího průmyslu. V Liberci textilního, a v Jablonci sklářského a bižuterijního oboru.

Práce by měla podat obraz o každodenním životě spolků, které byly hlavním centrem společenského života všech obyvatel, ale také centrem menšinového života. Prioritním cílem práce je hlubší analýza jednotlivých složek činnosti spolků. Hlavní zřetel při bádání je věnován Českým besedám, které jsou považovány za skutečná centra menšinového života.

Vzhledem k zachovalým pramenům pak jakýmsi ústředním motivem této práce je Česká beseda v Liberci. Je tomu tak hlavně z několika důvodů. Pouze tento spolek má pro sledované období kontinuální zápisy ze schůzí, tyto zápisy (vzhledem k rozvinuté spolupráci mezi spolky) nám poskytují také informace o činnosti ostatních sdružení. Vzhledem k tomu, že liberecká Česká beseda byla nejstarším českým spolkem v této oblasti, fungovala i jako jakási inspirátorka vzniku dalších spolků.

Rozbor pramenů a literatury

Práce vychází zejména z protokolů zápisů ze schůzí a valných hromad jednotlivých spolků. Nejrozsáhlejší materiál byl k dispozici ve fondu liberecké České besedy. Všechny použité knihy protokolů jsou k dispozici ve Státních okresních archivech Liberec a Jablonec nad Nisou. Doplňkově byly použity i některé materiály z Národního archivu v Praze. Kromě základní literatury k dějinám měst byla použita také odborná literatura zabývající se spolkovým životem, postavením české menšiny v německém prostředí, popřípadě další uváděnou problematikou. Dále následuje podrobnější rozbor.

Prameny

1) SOkA Liberec

a) Archivní fond NAD 979 Česká beseda Liberec

Tento fond tvoří základ celé práce. Využity byly zejména knihy zápisů ze schůzí. Jedná se o devět knih zápisů z let 1863-1914 (inv. č. 5-13).

Protokoly ze schůzí České besedy tvoří jádro celého výzkumu ze dvou důvodů. Česká beseda byla prvním a nejdůležitějším spolkem v tomto území. Zároveň se časový rozsah záznamů kryje s časovým rozsahem výzkumu. Kontinuální řada je narušena pouze v letech 1871-1872, kdy zápisy od října roku 1871 do března 1872 chybí.¹ Dochované zápisy jiných spolků nejsou tak časově rozsáhlé a pokrývají obvykle jenom určité období.

Devět spolkových knih je rozděleno do těchto období:

- 1863-1868
- 1868-1870
- 1870-1876
- 1876-1883
- 1883-1888
- 1888-1893
- 1893-1899
- 1899-1904
- 1904-1914

---

¹ Z důvodů rozbrojů v České besedě, které vznikly na základě neplatné volby R. Košťála předsedou spolku. Spolek se rozdělil na dva tábory a nebyly jasné vymezené pravomoci.

Obsah zápisů v uvedených knihách se v zásadě neliší, všechny zápisy mají podobnou strukturu. Obsahují účetní a pokladní zprávu, soupis došlé korespondence a pozvání, volné návrhy. Díky těmto údajům knihy poskytují plastický obraz spolkového života. Důležité jsou zápisy z valných hromad, které nás informují o volbách zástupců spolků a počtu hlasujících členů. Součástí zápisů z valných hromad jsou jednatelelské zprávy za uplynulý správní rok. Tyto zprávy přináší souhrnné informace o počtu členů, účetnictví atd. Zároveň poskytují informace o vyřešení některých problémů, které v samotných zápisech buď chybí nebo jsou pouze zestručněny - např. poznámkou vyřízeno. Knihy zápisů jsou důležitým pramenem také proto, že přinášejí informace i o jiných českých spolcích (to je cenné zejména proto, že u ostatních spolků – jak už bylo uvedeno - knihy zápisů pokrývají pouze určité časové období). Jako rukopisné materiály skrývaly tyto knihy některé „základnosti“, protože rukopis a úprava knih některých jednatelelů je mnohdy na hranici čitelnosti.

Zajímavé je také rukopisné dílo - „*Paměti České besedy, Od počátků českého hnutí v Liberci roku 1844 až do roku 1882, dle zpráv P. J. Bernata a dle dokladů archivních sepsal a v knihu tuto zanesl František Mach*“ (inv. č. 1). Tato kronika vznikla na základě zápisů ze schůzí, ale hlavně na základě vzpomínek pamětníků. Proto vnáší do studia problematiky subjektivní pohled současníků.

Vedle netištěných obsahuje fond i řadu tištěných pramenů. Pro tuto práci byly využity zejména pozvánky na slavnosti, pamětní listy. Tento materiál v kombinaci s knihami zápisů ukazuje komplexně vývoj některých spolkových akcí. Vedle plánů spolkových akcí patrných z knih zápisů se tak můžeme „dotknout“ konečné verze.

b) Archivní fond NAD 615 Dobročinný spolek Dobročin Liberec

Z tohoto fondu byla pro práci využita kniha zápisů z let 1875-1883. V knize můžeme nalézt i zapsané stanovy spolku. Kniha je důležitým pramenem pro běžnou agendu podpůrného spolku, a samozřejmě i pro poznání spolkového života. Podobně se dá charakterizovat i

c) Archivní fond NAD 616 Podpůrný spolek Mírůmil Liberec

K dispozici byla kniha zápisů z let 1899-1907. Tyto zápisy byly využity zejména pro představu o finančních výlohách a příjmech při spolkových zábavách. Tato kniha také nejprecizněji popisuje samotnou organizaci zábav. Kromě netištěných pramenů máme u tohoto spolku dochovány i tištěné stanovy a jednací řád.

d) Archivní fond NAD 657 Národní jednota severočeská Liberec

Dochovaná kniha zápisů ze schůzí postihuje časové období 1894-1928. Místní odbor NJS byl založen roku 1885, kniha tedy nepostihuje období založení odboru a prvních devět let činnosti. Vzhledem k tomu, že spolek úzce spolupracoval zejména s ženským spolkem Karolina Světlá, je tento fond důležitý i pro přehled činnosti spolku Karolina Světlá (hlavní náplní obou spolků byla péče o děti z českých škol).

e) Archivní fond NAD 660 Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci

Dochovaná kniha zápisů tohoto spolku postihuje celé období jeho existence, tedy roky 1899-1914. Zápisy z této knihy jsou důležitým pramenem pro téma zápasu o používání českého jazyka na úřadech.

f) Archivní fond NAD 669 Klub českých turistů , župa lužicko -jizerská Liberec

Pro práci byla využita kniha zápisů ze schůzí z let 1900-1908. V roce 1908 byl místní odbor na čas rozpuštěn. Zápisy informují zejména o přednáškové činnosti, a samozřejmě i o možných turistických cílech na počátku 20. století.

g) Archivní fond NAD 25 Archiv města Liberce, část II., karton č. 2124, sg. VIII/ 5-97

Z tohoto fondu byly použity materiály týkající se spolku Omladina. Nacházejí se zde zprávy ze schůzí a stanovy spolku.

2) SOkA Jablonec nad Nisou

a) Archivní fond NAD 51 Česká beseda Jablonec nad Nisou

Pro studium spolkového života ve městě je stěžejní jediná dochovaná kniha protokolů (zápisy ze schůzí) z let 1871-1892 (inv. č. 1). Tyto zápisy jsou bohužel zejména v letech 1871-1879 poměrně stručné. Pro rok 1885 chybí úplně.² Pokud porovnáme tyto zápisy s libereckou Besedou, tak u jablonecké chybí shrnující jednatelské zprávy.

b) Archivní fond NAD 242 Sokol Jablonec nad Nisou

Z tohoto fondu byl využitelný pro dané období pouze jeden tištěný pramen. Jedná se o „Pamětní list k 25. výročí Sokola v Jablonci n. Nisou“ vydaný v roce 1919. Tento pramen

---

² V tomto roce byl spolek nucen přerušit činnost. Důvodem bylo nesehnání spolkové místnosti. Členové se občas scházeli v Matiční škole, ale nebyly psány zápisy ze schůzí.

obsahuje dějiny sokolské organizace v Jablonci, ale můžeme v něm nalézt zmínky také o jablonecké Besedě.

c) Archivní fond NAD 180 Svatopluk Čech – klub mladé generace Jablonec nad Nisou

Fond obsahuje jednu knihu zápisů ze schůzí (zápisy jsou vedeny od ustavující schůze v roce 1907 do roku 1909). Součástí fondu jsou tištěné stanovy spolku.

3) Národní archiv Praha:

a) Archivní fond NAD 873/2 České místodržitelství Praha – prezidium, signatura PM 8/1/80/9

Z tohoto fondu byl použit soubor materiálu týkajících se otevření Národního domu v Jablonci nad Nisou. Jednalo se jak o prameny netištěné (např. dopisy okresního hejtmána místodržitelství doporučující zákaz slavnosti k otevření, program slavnosti odeslaný ke schválení, telegramy), tak o soubor novinových výstřižků (zejména z českého tisku) dokumentující dění v Jablonci od srpna do září 1909.

Literatura

Základní literaturou pro dějiny měst byla pro Liberec kniha o Liberci, pro Jablonec nad Nisou pak dva tituly - kniha J. Kašpara Jablonec nad Nisou, Stručný průvodce sedmi stoletími města, a dále starší publikace z roku 1945 od J. Volprechta Jablonec n. N. včera, dnes a zítra.

Pro první seznámení se spolkovým životem v Liberci je významný článek M. Melanové Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914 z roku 2000. Pro Jablonec nad Nisou to byla diplomová práce J. Chládkové z roku 1999 - České menšinové spolky na Jablonecku od druhé poloviny 19. století do počátku druhé světové války. Tato práce vznikla na katedře dějepisu TUL.

Základní informace o životě české menšiny v obou městech čerpala tato práce ze studií M. Melanové Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880 – 1907 a Česká menšina v Liberci před první světovou válkou. Přesné citace článků jsou v seznamu literatury. Pomohl i příspěvek J. Havránka Češi v severočeských a západočeských městech v letech 1880-1930 a publikace z roku 1910 od J. Šubrtů České menšiny v severovýchodních a východních Čechách.

O okolnostech postavení spolků v Rakousko Uherské monarchii a konkrétní legislativě umožňující vznik a činnost těchto korporací, informuje příspěvek E. Drašarové Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918.

Ostatní literatura je uvedena v seznamu pramenů a literatury.

Citace

Na závěr je třeba zmínit poznámku k citacím uváděným v této práci. Kurzivou jsou označeny přímé citace z pramenů. Jsou přepsány v přesném znění. Pokud jsou v přepisu chyby a diakritika neshodující se současnými pravidly českého pravopisu, byly tak uvedeny v původním textu.

Pokud je v textu uveden den, měsíc, rok a spolek, z jehož materiálu je citováno, není už potom text citován pomocí odkazu.

Charakteristika českých menšin ve dvou odlišných městech

Liberec

V polovině devatenáctého století byl Liberec druhým největším městem v Čechách. Sami liberečtí své město už od roku 1848 označovali jako hlavní město českých Němců. V roce 1850 byl městu přidělen samosprávný statut, a magistrát tak získal pravomoci okresního hejtmanství. Příčinou těchto úspěchů byl zejména dynamicky se rozvíjející textilní průmysl, který měl v této oblasti prioritní význam celá staletí. Nárůst industrializace a rozvoj komunikačních sítí, zejména dobudování železniční spojnice mezi Pardubicemi a Libercem v roce 1859, dělalo z tradičního soukenického centra český „Manchester“.

Zvýšená potřeba pracovní síly pak do města přivedla i řadu českých obyvatel. Liberec měl podle prvního úředního sčítání z roku 1857 18 854 obyvatel. Kolik procent z tohoto počtu tvořili Češi, však není jasné. Vyřešení této otázky nepřináší ani rok 1880, kdy se při oficiálním sčítání už sleduje i národnostní složení obyvatel. Národnost se při tomto sčítání určovala

podle používané tzv. obcovací řeči, nikoli podle mateřského jazyka. Proto nám přesný počet Čechů v Liberci není znám.

Podle údajů ze sčítání v letech 1880, 1890, 1900, 1910 bylo procentuální zastoupení občanů hlásících se k češtině (jako k obcovací řeči) následující.

Rok	1880	1890	1900	1910
celkový počet obyvatel	28 090	30 890	34 099	36 350
počet Čechů	2 488	1 613	2 505	2 217
procentuální zastoupení	8,9 %	5,2 %	7,3 %	6,1 %

Tabulka č. 1

Takové byly oficiální statistiky. Podle neoficiálních zdrojů však v Liberci žilo Čechů víc. Například J. Šubrt ve své práci uvádí, že pro rok 1900 je podle soukromého sčítání Čechů v Liberci 7 800.³ K zajímavým výsledkům došel i J. Havránek, který se zaměřil při sčítání v roce 1900 na údaje o rodišti. Z jeho studie vyplývá, že v Liberci ve zmíněném roce žilo 20,6 % (7 200) osob narozených převážně v českých okresech a 18,2 % (6 206) osob narozených v čistě českých okresech.⁴ Další neoficiální počet nám předkládá jednatelská zpráva z mimořádné valné hromady České besedy z 13. července 1896. V tomto projevu jednatel uvádí, že počet libereckých Čechů sahá k 10 000.⁵

Dobová statistika je i názorným příkladem toho, za jakých podmínek musela česká menšina žít. Ačkoliv ukazatel z roku 1890 uvádí pokles osob české národnosti, je spíše dokladem faktu, že v době vzrůstajícího nacionálního běsnění Němců se raději mnoho lidí k českému jazyku nehlásilo.⁶

Počátky sdružování libereckých Čechů souvisí se zápasem o české bohoslužby. První česká mše proběhla 8. prosince 1854 v kostele sv. Kříže.⁷ Tyto mše organizoval český kaplan A. Čapek, který byl dosazen z Litoměřic. Už v roce 1856 byl pro nemoc nahrazen

³ Šubrt, Jeroným a kol.: České menšiny v severovýchodních a východních Čechách, Praha 1910, s. 82.

⁴ Havránek, Jan: Češi v severočeských a západočeských městech v letech 1880-1930. In Ústecký sborník historický 1979, s. 233.

⁵ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 11, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1893-1896.

⁶ Melanová, Miloslava: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880–1907. In Documenta Pragensia XIX. díl, Praha 2001, s. 157 – 159.

⁷ Nejblíže české bohoslužby probíhaly do roku 1846 v Žitavě. Jediné, co bylo v Liberci možné, byla zpověď v českém jazyce, kterou prováděl děkan Wolf (od r. 1844 český kaplan A. Čapek).

německým kazatelem, a v roce 1859 chtěl děkan H. Frank česká kázání zrušit úplně. Litoměřická konzistoř dosadila do Liberce kaplana a kazatele J. Bernata.⁸ Kolem tohoto muže se vytvořila skupina Čechů, kteří se scházeli po mši v hostinci „Zur Kettl“ (U Řetězu). Zde se četly noviny a odtud byly podávány zprávy do pražských časopisů o českém životě v Liberci. 9. února 1862 byl uspořádán první český ples na Střelnici. Spor o využití výtěžku z plesu rozdělil skupinu na dvě části. Páter J. Bernat ve snaze uklidnit tyto dvě skupiny navrhl vytvoření jednotného spolku. Byl vytvořen prozatímní výbor, který vypracoval stanovy a odeslal je ke schválení na pražské místodržitelství. Stanovy byly v březnu 1863 vráceny k přepracování. Mezitím se 3. května 1863 sešel prozatímní výbor k volbě výboru definitivního. Za spolkovou místnost byla zvolena místnost v hostinci U Šmída, kde proběhla 10. května volba do jednotlivých funkcí výboru. 16. května byly schváleny stanovy místodržitelstvím. 17. května byl zapsán protokol číslo jedna z jednání výboru nového spolku Česká beseda. 22. června byla pak v sále U Paulusů slavnostně zahájena činnost spolku za přítomnosti 163 členů. Hlavním posláním spolku bylo „*pečovat o vzdělání členů svých a poskytovat jim ušlechtilé zábavy*“. Takto česká menšina oficiálně zahájila svoji činnost.

Už v září roku 1863 ale došlo k odchodu čtyřiceti úředníků společnosti severočeské dráhy. Byli přinuceni pod hrozbou výpovědi odejít ze spolku. Tou dobou zároveň Česká beseda dostala i výpověď z pronajatých místností. Celá záležitost se ovšem nedá posuzovat pouze jako nacionální konflikt. Výpověď totiž spolek dostal zejména pro hlučné chování a hádky s hostinským - je tedy možné, že odchod drážních úředníků ze spolku měl především zabránit ohrožení jejich pověsti spojováním s takovýmto jednáním.

Bohužel už na počátku českého spolkového života docházelo i k dalším neshodám, které gradovaly dalším odchodem členů z České besedy. Tentokrát odešli řemeslníci, a to nikoliv z donucení, ale dobrovolně. V roce 1866 byl založen řemeslnicko podpůrný spolek Dobročín. Situace se opakovala ještě v roce 1878, kdy pro vnitřní rozpory vystoupila z Dobročínu část členů. Tito pak ve zmíněném roce založili podpůrný spolek Mírúmil. Je paradoxní, že podnětem k založení prvních tří menšinových spolků v Liberci byly rozepře.

Na konci šedesátých let, konkrétně v roce 1868, byl založen konzumní spolek Včela. Valné hromady tohoto družstva 25. dubna 1869 se dokonce účastnil zakladatel hnutí Oul František Chleborád.⁹ Toto družstvo ale přes počáteční úspěchy v průběhu sedmdesátých let zaniklo.

---

⁸ Mach František: Paměti České besedy, Od počátků českého hnutí v Liberci roku 1844 až do roku 1882, dle zpráv P. J. Bernata a dle dokladů archivních sepsal a v knihu tuto zanesl František Mach. (rukopis, 1885) SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 2, s. 4-5.

⁹ Mach, F.: Paměti, s. 54.

V průběhu sedmdesátých let bylo soužití obou etnik relativně klidné, o čemž svědčí fakt, že například liberecká Česká beseda byla zvána na různé akce německých spolků. Rovněž byla členem spolku Verein der Naturfreunde. Vztahy s magistrátem (až na pár excesů) byly celkem korektní.

Od osmdesátých let se ale situace radikalizovala, nejenom na severu Čech, ale v celé monarchii. Jistým zlomem v soužití obou etnik bylo vydání Stremayrových jazykových nařízení, která rozšiřovala použití češtiny i na úřady. Od této doby můžeme sledovat zápas mezi magistrátem a spolky o podávání žádostí v češtině. Korespondence mezi zmíněnými organizacemi připomíná výměny na tenisovém turnaji, jejichž rozhodčím se stalo místodržitelství. Magistrát - zejména po roce 1885, kdy jej ovládli nacionálové, neměl zájem na rozvoji českého etnika.¹⁰

Přístup magistrátu se dá charakterizovat i událostmi v srpnu a září roku 1885. Dne 26. srpna 1885 došlo k nepokojům před i v budově České besedy, které trvaly (i přes policejní dozor) do 28. srpna. Došlo na tradiční házení kamenů a strhávání českých plakátů. Objevily se i osobní útoky na členy spolku. Po jistém zklidnění situace vygradovaly útoky 11. září, kdy bylo do oken spolkového domu (při jeho plné návštěvnosti) dvakrát vystřeleno. O postoji oficiálních míst k těmto událostem vypovídají dvě skutečnosti. Za prvé: ačkoliv vyšetřování probíhalo na zemské úrovni, poslanec za Liberec dr. Prade se pokoušel na zasedání říšské rady celou věc bagatelizovat. Ještě zajímavější je potom fakt, že po zatčení českého studenta Landsmana (později propuštěn) byla na libereckém magistrátu mezi nacionály provedena sbírka na dar komisaři Richterovi, který studenta zatknuł.¹¹

Dalším příkladem obtížného života české menšiny v Liberci byl její boj o otevření české školy. Tuto snahu podporovala jak Česká beseda, tak Dobročín a později Mírúmil. V roce 1866 byla podána první žádost, a od téhož roku se konaly pravidelné sbírky mezi členy spolků. Asi nejzajímavější bylo umístění „skříňky“ v místnostech České besedy, kam členové odváděli poplatky za půjčování karet ke hře.¹² Veřejná škola tehdy založena nebyla, a na soukromou se stále nedostávalo financí. Stav se změnil po založení Ústřední matice školské v roce 1880. První soukromá česká škola byla zřízena roku 1881. O rok později vznikl místní

---

¹⁰ Blíže Melanová, Miloslava: Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In Documenta Pragensia XIV. díl, Praha 1997, s.171-181.

¹¹ SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 9 , Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1883-1888.

¹² SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 5 , Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1863-1868.

odbor Ústřední matice školské. První veřejná česká škola, i přes odpor magistrátu, byla otevřena až v roce 1885.¹³

V polovině osmdesátých let, přes všechny uvedené obtíže, byla česká menšina v Liberci poměrně úspěšná. Rok před otevřením veřejné školy se podařilo otevřít spolkový dům České besedy. Tento se stal postupně základnou všech českých spolků. Od této doby bylo také založeno několik nových spolků. Na podporu Čechů ve smíšeném území byla v roce 1885 založena Národní jednota severočeská, a ještě téhož roku vznikl její místní odbor v Liberci. V roce 1886 z tělocvičného odboru České besedy vznikl Sokol. Ani ženy nezůstaly stranou rok - 1885 byl tak rokem, kdy v Liberci vznikl první ženský spolek Karolína Světlá.

Období osmdesátých let by pro libereckou menšinu asi nebylo tak úspěšné, kdyby v jejích řadách nestál MUDr. Václav Šamánek.¹⁴ Tento muž se od roku 1881 stal postupně členem jedenácti českých spolků, z nichž některé přímo založil.

Od konce osmdesátých let se v Liberci můžeme setkat i se spolky, které byly ovlivňovány politickými hnutími. Mezi ně můžeme počítat dělnický čtenářský spolek Svornost 1888 - 1891, na jeho činnost navázala v letech 1892 -1894 Omladina. Obě korporace byly ovlivněny anarchistickým hnutím a proto také pro nedovolenou politickou činnost zakázány. Vysloveně politické spolky byly dva: Karel Marx, založený 1896 stoupenci sociální demokracie, a Politický klub, který vznikl roku 1898.¹⁵

Konec devadesátých let, konkrétně rok 1897, přinesl Badeniho nařízení a s nimi opětné bouře v ulicích. V jednatelské zprávě České besedy za rok 1897 je tento rok označován jako „rok hrůzy a pronásledování české menšiny“.¹⁶ Všechny české spolky byly vypovězeny ze svých dosavadních místností. Útočiště našly pod střechou České besedy. Po Badeniho demisi 29. listopadu 1897 vypuklo v libereckých ulicích násilí. Dav vytloukal okna budovy České besedy, české školy, domu V. Šamánka a několika českých firem.¹⁷

Počátek dvacátého století byl pro liberecké Čechy úspěšný. V roce 1905 byla ve dnech 25.-26. března slavnostně otevřena v místech původního spolkového domu České besedy nově postavená výstavná secesní budova Národního domu.

---

¹³ Více viz Karpaš, Roman a kol.: Kniha o Liberci, Liberec 2002, s.155-157.

¹⁴ 1846 - 1916, mj. poslanec říšské rady za mladočeskou stranu (1893-1895), člen zemského sněmu.

¹⁵ Blíže k jednotlivým spolkům Melanová, Miloslava: Spolkový život v Liberci od počátku 19.století do roku 1914. In Documenta Pragensia XVIII. díl, Praha 2000, s. 259-279.

¹⁶ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 11 , Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1893-1899.

¹⁷ Melanová, Miloslava: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880–1907. In Documenta Pragensia XIX. díl, Praha 2001, s. 167.

Počet českých korporací až do první světové války také narůstal. Pro rok 1904 je uvedeno 23 spolků, pro rok 1909 pak 29, a v roce 1914 už dokonce 36 českých sdružení.¹⁸

Jablonec nad Nisou

V první polovině devatenáctého století zaznamenal městys Jablonec nad Nisou nebývalý rozvoj.¹⁹ Ačkoliv ale obchodoval s celým světem, stále mu chybělo vhodné dopravní spojení. Plán silnice do Hodkovic nebyl realizován, ale v roce 1831 došlo alespoň k otevření sběrný dopisů pro poštovnu v Hodkovicích. Spojení do Liberce bylo vyřešeno až ve čtyřicátých letech, kdy byla realizována výstavba silnice ve směru Liberec – Jablonec – Trutnov. Úsek mezi Libercem a Jabloncem byl dokončen v roce 1850. Lepší spojení se světovými trhy vedlo k obrovskému rozmachu řemesel, průmyslu a obchodu.²⁰

Již od 1849 se jablonečtí snažili získat statut města. Jejich žádosti došly vyslyšení až v roce 1866, když císař 28. března povýšil městys na město. Touto dobou se již jablonecká produkce definitivně přiklonila ke sklářské a bižuterijní výrobě. V roce 1870 zaniklo společenstvo soukeníků (zformované z původního cechu). Sklářská a bižuterijní výroba, zejména skleněných knoflíků dosáhla v šedesátých letech takové konjunktury, že je Jablonec v té době nazýván „rakouskou Kalifornií“ a konjunktura „knoflíkovou horečkou“.²¹

Víme sice, že do Jablonce v této době proniká řada podnikatelů z ciziny, ale samotné údaje o počtu českých obyvatel chybí. Studium oficiálních údajů nám příliš nenapoví o skutečné početní situaci české menšiny. V letech 1880, 1890, 1900, 1910 byl oficiální počet obyvatel následující.

rok	1880	1890	1900	1910
celkový počet obyvatel	9 030	14 023	20 297	29 521
počet Čechů	62	95	237	2 358

Tabulka č. 2

¹⁸ Melanová: Spolkový život v Liberci. s. 278.

¹⁹ Roku 1808 byl Jablonec n. Nisou privilegiem povýšen na městys s právem konat trhy.

²⁰ Kašpar, Jan: Jablonec nad Nisou, Stručný průvodce sedmi stoletími města, Jablonec nad Nisou 2006, s. 22 -23.

²¹ Nový, Petr: Jablonecká bižuterie, Praha 2008, s. 33.

Soukromé sčítání ale uvádělo pro rok 1900 zcela jiný počet. Úředně bylo napočítáno 237 obyvatel, hlásících se k českému jazyku. Soukromé sčítání uvádí 3 500 obyvatel.

J. Šubrt ve své práci o českých menšinách mimo jiné uvádí, že počty z let 1890 a 1900 nemohou být správné (pouze v jabloneckém pivovaru mělo pracovat v roce 1890 minimálně 95 Čechů. V roce 1898, kdy bylo v Jablonci napočítáno 20 000 obyvatel, bylo z toho jenom českých služek uvedeno 1 500. Pak se nám jeví počty Čechů uvedené v úředním sčítání jako přinejmenším diskutabilní).²² Zajímavý je údaj z roku 1910, který uvádí oproti sčítání v roce 1900 téměř desetinásobek počtu Čechů (237 a 2 358). Počet je dokonce o 141 osob vyšší než v sousedním Liberci. Je pravděpodobné, že k tomuto nárůstu došlo z několika důvodů, které spolu úzce korespondují.

- 1) Celkové zvýšení počtu obyvatel: V roce 1910 byl celkový nárůst počtu obyvatel o 9 224 osob víc než v roce 1900
- 2) Konjunktura bižuterijní výroby, po překonání krize na konci 19. století, byla na vrcholu. V Jablonci bylo k roku 1908 celkem 1 100 pasířských dílen. A módní trendy bižuterii nahrávaly. Možnost uplatnění a rychlého zbohatnutí v tomto průmyslu do města musela lákat velké množství lidí. Řada dělníků přichází do bižuterijní výroby také díky depresi v tradičním lnářském průmyslu v blízkém okolí.²³
- 3) Díky konjunktře bohatlo i samotné město a mezi lety 1900 - 1910 můžeme sledovat obrovský stavební „boom“.
- 4) Kromě běžných staveb se v tomto období budují i největší stavební díla ve městě, jako například vodní nádrž Mšeno (1906 - 1909), Městské divadlo (1906 - 1907) a jiné.²⁴
- 5) V roce 1908 byla dokončena rekonstrukce městského pivovaru po požáru v roce 1906. Pivovar byl výrazně rozšířen. Vzhledem k výše uvedenému počtu 95 českých dělníků v roce 1890, musel být po rekonstrukci jejich počet výrazně vyšší.
- 6) Zvýšené sebevědomí české menšiny v Jablonci. Češi měli svůj Národní dům od roku 1909.

---

²² Neoficiální údaje viz Šubrt, Jeroným a kol.: České menšiny v severovýchodních a východních Čechách, Praha 1910, s 122 -126. Oficiální údaje pro roky 1900 a 1910 viz Orts – Repertorium für das Königreich Böhmen, Praha 1913, s 192. Gemeindelexikon der im Reichsrath Vertretenen Königreiche und Länder, Gemeindelexikon von Böhmen I. Teil, Vídeň 1904, s. 150.

²³ Kol. autorů: Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku, Žehušice 2007, s. 68.

²⁴ Mezi lety 1900- 1910, byla vybudována také tyto stavby: Starokatolický kostel, tramvajová trať Jablonec-Rychnov, městské lázně, městský starobinec, okresní soud, výletní restaurace a rozhledna na Petříně.

Z uvedených počtů je patrné, že ačkoliv byl počet Čechů v Jablonci nezanedbatelný, přece jenom jejich organizování se (jako menšiny) poněkud zaostávalo za Libercem. Je také možné, že v kosmopolitním Jablonci nepovažovali čeští živnostníci a obchodníci nacionální otázky za podstatné.

Poprvé se o organizované české menšinu v Jablonci dovídáme prostřednictvím knihy zápisů liberecké České besedy. Zápis z 22. září 1864 informuje, že jablonečtí Češi poslali v celonárodní sbírce na zakoupení domu pro libereckou Českou besedu částku 20 zlatých a 40 krejcarů.²⁵

V roce 1870 byla založena i v Jablonci Česká beseda. Podobně jako ve vedlejším Liberci probíhala sedmdesátá léta v relativně klidném soužití obou etnik. Důkazem o korektních vztazích s radnicí může být i zápis schůze České besedy z 5. dubna 1875, kdy bylo usneseno, že výtěžek z divadelního představení půjde na stavbu místní nemocnice. Jablonecká beseda byla také od roku 1879 členem německé korporace Anpflanzungs- und Verschönerungsverein.

Podobné osudy můžeme vystopovat i od osmdesátých let, kdy se situace začínala pozvolně radikalizovat. Pravděpodobně první větší útok zažili jablonečtí Češi po tzv. Chuchelské bitce 29. června 1881. Na valné hromadě spolku konané 4. srpna 1881 si jednatel ve své zprávě stěžoval, že „*následkem nemístných štvanic a výstupů ze strany občanstva Jabloneckého proti Besedě nebylo možno schůzi žádnou odbývati*“.²⁶

Polovina osmdesátých let byla vůbec pro organizované jablonecké Čechy složitá. V roce 1885 byla po celý rok činnost jediného českého spolku v Jablonci přerušena. V tomto roce ani jeden jablonecký hostinský nebyl ochoten pronajmout Čechům místnost. Situace se zlepšila až v roce 1886. Od roku 1888 pak jablonečtí zakotvili v pronajatém domě U Kabeláče. Přesto všechno byla situace v Jablonci klidnější než v sousedním Liberci.

Koncem osmdesátých let ale mohli jablonečtí Češi slavit úspěch v podobě první české školy v Jablonci. Za zakladatele české školy v Jablonci je již tradičně uváděn člen České besedy, pilníkář Antonín Chvojka. Tento muž v roce 1885 odkázal svůj domek v Kamenné ulici č.p. 404 Ústřední Matici Školské. Ta zde po vleklých sporech (zejména s vdovou Chvojkovou) otevřela 1. září 1889 první českou jednotřídku, fakticky první českou školu v Jablonci. Zapsáno bylo pouze 35 dětí, z toho jabloneckých pouze 12. Od první chvíle svého otevření musela skromná škola čelit mnoha nástrahám.

---

²⁵ SOKa Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 5, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1863-1868.

²⁶ SOKa Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892.

Poměrně časté byly persekuce továrních dělníků za to, že posílají své děti do české školy. Jeden z nejotřesnějších případů se udál v roce 1908, kdy byla rodina dělníka Františka Kadiče vystěhována v lednu z bytu právě z tohoto důvodu.²⁷

Neustálé zvyšování počtu Čechů, vedlo k zakládání dalších českých spolků - i když v omezenější míře než v sousedním Liberci. Devatenáct let po založení České besedy, tedy roku 1889, vznikl v Jablonci místní odbor Národní jednoty severočeské, v roce 1894 Sokol a v roce 1904 národně - sociální podpůrná jednota Havlíček. Toto byla čtyři centra, kolem kterých se sdružovali jablonečtí Češi. V roce 1908 byl ustanoven ještě Klub mladé generace Svatopluk Čech.

Jedním z mezníků v životě jablonecké české menšiny bylo otevření Národního domu v roce 1909 v ulici V Pustinách (dnešní ulice Revoluční), který se stal kulturním a společenským centrem.

Otevření Národního domu však patří k jedněm z nejtemnějších stránek v historii vzájemného soužití Čechů a Němců v Jablonci.

Otevření ND bylo naplánováno na 28. září. Už v červnu nacionálně orientovaný list Gablonzer Tagblatt zahájil štvavou kampaň. Veškeré akce naplánované k otevření ND označoval jako „*Všechny meze překračující provokaci*“. Po patetickém provolání ke sjednocení všech Němců, pak zakončil výkřikem „*že jablonečtí Němci za žádnou cenu drzou vyzývavost Čechů nikterak nestrpí*“. Pod těmito hesly navíc noviny úmyslně zaměnily datum otevření na 18. srpna, tedy den císařových narozenin. Provolání se rozhodně neminulo účinkem a tak můžeme například sledovat, kterak jablonečtí Němci za zpěvu „Wacht am Rhein“ demonstrují před ND. Demontrace probíhaly každý den od 14. srpna, čeští obyvatelé byli brutálně napadáni nejenom pěstmi - v řadě případů došlo i na nože. V domech Čechů byla vytloukána okna a ničeny rámy. Běsnění skončilo až na zásah místodržitelství. Za nepokoje na ulicích byli odsouzeni především Češi. Naplánovanou slavnost k otevření ND následně místodržitelství zakázalo. Ačkoliv představitelé České besedy a Sokola několikrát telegraficky žádali místodržitelství o zrušení zákazu, nebylo jim vyhověno. Program musel být změněn.²⁸

---

²⁷ Šubrt, Jeroným a kol.: České menšiny v severovýchodních a východních Čechách, Praha 1910, s 128 -130.

²⁸ Národní archiv, fond České místodržitelství Praha – prezidium, NAD 873/2, signatura PM 8/1/80/9, soubor dokumentů.

Situace liberecké a jablonecké české menšiny se až do vypuknutí války příliš nezměnila. Vzhledem ke krizi v česko - německých vztazích v celé monarchii nebyla tato dvě města na severu Čech výjimkou.

Otázka českého školství byla hlavní metou, o kterou se snažila jak liberecká, tak jablonecká minorita. U obou měst je patrná neochota městských úředníků, s jakou se stavěli k plánům na otevření veřejných škol. V obou městech tedy jako první vznikly školy soukromé - zásluhou Ústřední Matice školské a obrovského úsilí spolkových činovníků.

V obou městech bylo také nemalé úsilí o otevření center českého života, tzv. Národních domů. I tady můžeme vysledovat podobné osudy jak v Liberci tak v Jablonci. Je třeba dodat, že otevření Národních domů i českých škol v této oblasti proběhlo i díky finanční podpoře z celých Čech. Finanční dary proudily od jednotlivců, spolků, ale také českých firem.

Organizace spolků

Stanovy

Základním dokumentem umožňujícím chod spolků byly stanovy. Vypracované stanovy se odesílaly na místodržitelství, kde prošly schvalovacím procesem. Ze všech prozkoumaných zápisů je patrné, že ani jednomu ze sledovaných spolků se nepodařilo to, aby byly jejich stanovy schváleny hned napoprvé.

Právní normou, které se stanovy podřizovaly, byl spolkový zákon.

V námi sledovaném období máme k dispozici dva zákony. Liberecká Česká beseda vznikla ještě podle původního zákona z roku 1852. Podle tohoto zákona mohl spolek povolit císař, ministerstvo vnitra nebo zemský politický úřad. Přímý dohled nad spolky byl svěřen funkci zeměpanského komisaře - v našem případě z okresního hejtmanství.

V novém zákonu z roku 1867 se už odráží spolčovací, shromažďovací a petiční právo zakotvené v tzv. prosincové ústavě z roku 1867. Zákon číslo 134/1867 „O spolkovém právu“ v podstatě revidoval zákon z roku 1852. Podle starého zákona mohl spolek zahájit činnost, pokud k tomu měl výslovné povolení. Nový zákon považoval za povolený každý spolek, který

nebyl ve čtyřtýdenní zákonné lhůtě od ohlášení zakázán. Nicméně i podle nového zákona zůstala zachována funkce komisaře jako dohlédacího úřadu.²⁹

Stanovy spolku jako základní dokument vymezovaly činnost spolku, členství, práva a povinnosti členů, způsob řízení spolku. Vymezovaly práva a povinnosti jednotlivých funkcí ve výboru. Nejvyšším výkonným orgánem pak byla valná hromada.

Jako první bod ve stanovách byl uveden účel spolku. Občanské spolky, jakými byly i České besedy v obou městech, měly jako hlavní náplň vzdělávání svých členů. Se stejným prvním ustanovením se setkáváme i ve stanovách Klubu dělnické mládeže Svatopluk Čech v Jablonci nad Nisou (podporovací spolky měly vzdělání členů ve stanovách také, ale jako první bod uvádějí podporu v nemoci a nesnázích). Z tohoto ustanovení je jasné, jak důležité bylo budování knihoven a přednášková činnost pořádaná spolky.

Členství ve spolcích bylo ovlivněno několika faktory. Zatímco u občanských spolků mohla být členem osoba nebo korporace bez ohledu na bydliště, u podporovacích spolků bylo členství pevně vázáno na bydliště. Dále se členství u všech spolků rozdělovalo podle výše příspěvků na podporovací a řádné.³⁰ Řádní členové platili stanovené zápisné a pravidelné měsíční příspěvky, podporovací (zakládající) měli tyto částky minimálně dvakrát takové. U podpůrných spolků se podporovací členové ještě odlišovali tím, že se zřekli práva na podporu v nemoci. Třetí kategorií byly čestní členové. Čestné členství se udělovalo buď zasloužilým a dlouholetým členům spolku nebo významným osobnostem politického a kulturního života - obvykle na návrh výboru, který schválila valná hromada. Dalším faktorem ovlivňující členství byl věk. Věková hranice byla omezena u všech spolků na 18 let dolní hranice. Výjimku tvořil např. Klub mladé generace Svatopluk Čech, kde byla dolní věková hranice stanovena na 16 let. Horní věková hranice je pak dána, z pochopitelných důvodů, u spolků podpůrných. U spolku Mírůmil to bylo 50 let. Spolek Dobročin ve svých stanovách dokonce uváděl i diferenciaci zápisného podle věku. Zápisné bylo rozděleno následovně do 25 let – 50 krejcarů, do 30 let – 1 zlatý, do 40 let – 2 zlaté, do 50 let – 4 zlaté a osoby nad 50 let se nepřijímaly.³¹ Každá osoba, která chtěla být přijata do spolku, nejdříve musela ohlásit svůj úmysl výboru, ten pak rozhodl o přijetí nebo nepřijetí. Například v zápise jablonecké České besedy z 2. dubna

²⁹ Drašarová, Eva: Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918. In Sborník archivních prací XXXX, č. 2, Praha 1990, s. 297-319.

³⁰ U České besedy v Liberci se podporovací členové nazývali zakládající.

³¹ Tyto údaje jsou z roku 1877, částky zápisného se v průběhu let měnily, věkové rozdělení z tohoto roku zůstávalo stejné.

1889 se můžeme dočíst, že: „*Nově ohlášený člen bude požádán, aby několikrát navštívil místnost, aby se poznalo jeho chování.*“

O běžnou agendu spolku a jeho řízení se staral výbor. Tento orgán byl volen na valných hromadách. Výbor se vždy a u všech spolků skládal z předsedy, místopředsedy, jednatele, účetního, pokladníka a knihovníka. Těchto základních šest zástupců bylo doplněno ještě několika osobami tak, aby byl výbor jedenácti až čtrnáctičlenný.³² Ve volbách bylo pamatováno na možnost odstoupení z funkce a proto byli ještě voleni tři až čtyři náhradníci.³³ Ke kontrolám účtů byly zvoleni dva až tři revizoři nezávislí na výboru.

Výbor všechny záležitosti řešil na řádných nebo mimořádných schůzích.

Schůze výboru byly zpravidla jednou měsíčně, častější ale v případě řešení aktuálních problémů. Schůze řídil předseda, v případě jeho nepřítomnosti místopředseda. Na těchto schůzích se rozhodovalo o veškeré činnosti spolků. Činnost výborů byla přísně demokratická, ke schválení jakéhokoliv návrhu byla zapotřebí nadpoloviční většina. Z každé schůze byl pořizován protokol, jehož sepsání bylo povinností jednatele.

Nejvyšším orgánem spolku byla valná hromada. Té náleželo rozhodování o nejzávažnějších otázkách. Valné hromady se konaly ze zákona pod bdělým dozorem c.k. vládních komisařů, tato praxe ale nebyla ze strany komisařů vždy dodržena.

„Usnášeníschopnost“ valné hromady se u jednotlivých spolků lišila. Například u České besedy stačila třetina členů, u spolku Mírutil se musela sejít polovina členů.

Stanovy pamatovaly i na řešení sporů, které nebylo možno urovnat běžným způsobem. Pro takové spory byla ustanovena instituce smírčího soudu. Každá ze sporných stran měla právo si zvolit dva soudce, tito si zvolily ještě pátého člena – předsedu. Předseda tohoto soudu musel být zvolen nadpoloviční většinou, tedy třemi hlasy. Pokud se jednotlivé strany neshodly na předsedovi, ujal se tohoto úkolu předseda spolku.

Toto byly nejdůležitější části stanov, které byly prakticky shodné pro všechny spolky ve sledovaném období. Obdobné stanovy bychom našli pravděpodobně u všech spolků v Českém království. Bylo jakýmsi pravidlem, že každý nově vznikající spolek požádal o vzor stanov

---

³² Přesný počet členů výboru se u všech spolků liší, proto byly jako příklad vybrány horní a dolní početní hranice. Jedenáctičlenný výbor měla Česká beseda a čtrnáctičlenný spolek Mírutil.

³³ Jedním z důvodů byla také častá překládání státních úředníků do jiného místa výkonu zaměstnání. Vzhledem k tomu, že úředníci byli voleni do výborů, byla tato výměna celkem častá.

spolek již existující. To dokládají i zápisy ze schůzí. Jako příklad může sloužit Česká beseda v Liberci, která poskytla stanovy mimo jiné i vznikající České besedě v Jablonci nad Nisou.

Schůze a valné hromady

U spolkového života se setkáváme s uplatňováním demokratických principů v praxi. O vedení spolku mohl rozhodnout každý člen na valné hromadě. Stejně tak i na zasedání výboru se o všech návrzích hlasovalo. Při hlasování byly používány tři způsoby:

1. Aklamace – veřejné hlasování. Tato forma hlasování se používala při některých hlasováních na schůzích výborů. Téměř vždy byli tímto způsobem voleni předsedové spolků.
2. Hlasování lístky – tajné hlasování, používané vždy při volbách členů výboru a někdy i předsedy. Před tímto hlasováním byli zvoleni tři členové „*skrutátoři*“ na sčítání lístků. Tito byli zvoleni buď na schůzi výboru před valnou hromadou, nebo aklamací přímo na valné hromadě.
3. Kuličky – způsob tajného hlasování používaný na schůzích výboru pomocí černých a bílých kuliček. Po roce 1885 už se v žádném ze zápisů ze schůzí s tímto způsobem nesetkáváme.³⁴

Valné hromady byly buď řádné nebo (v případě řešení důležitých otázek) mimořádné. Mezi takové otázky patřily například změny ve stanovách, rozhodnutí o stěhování spolkových místností nebo jejich zakoupení.

Řádné valné hromady se konaly většinou jednou ročně na počátku roku v lednu nebo v únoru. U podporovacích spolků probíhaly valné hromady častěji - u spolku Mírumil dvakrát ročně, spolek Dobročín mívá tato setkání i čtvrtletně. Větší počet valných hromad byl dán jinou agendou spolků, která vyžadovala větší kontrolu. Shromáždění většinou připadla na neděli odpoledne.³⁵ V případě, že se v určenou hodinu nesešel patřičný počet členů, počkalo se zpravidla ještě hodinu. Po této době se většinou usnášeníschopný počet členů sešel.

---

³⁴ První zmínka o tomto způsobu je uvedena v protokolu ze zasedání výboru Č. B. v Liberci. Zápis uvádí, že p. Hanuš věnoval spolku třináct bílých a stejný počet černých kuliček pro tajné hlasování. S kuličkami se setkáváme i u jiných spolků. Občas se staly předmětem sporu (v případech, kdy se dárce ocitl v opozici vůči výboru).

³⁵ Nedělní valné hromady byly nejčastější, ale samozřejmě se ve zkoumaném časovém období konala shromáždění i ve všední dny.

V některých případech se musela valná hromada pro nedostatečný počet členů přesunout na jiný termín. K úplnému zrušení valné hromady došlo například u České besedy v Liberci v roce 1866.³⁶ Schůze trvaly v průměru dvě hodiny. Svolávání členů k účasti probíhalo:

- 1) Inzerátem v novinách.
- 2) Korespondenčními lístky.
- 3) Plakáty.
- 4) Prostřednictvím poslíčka, spolkového sluhy, popř. některých členů výboru.

Schůze výboru i valné hromady měly většinou stejnou strukturu. Valné hromady probíhaly následovně:

1. Čtení a schválení protokolu z předcházející valné hromady.
2. Čtení a schvalování jednatele zprávy, účetní zprávy a zpráv revizorů účtů.
3. Volba předsedy a výboru. Tady jsou patrné drobné rozdíly mezi některými spolky. U podporovacího spolku Dobročín byli valnou hromadou zvoleni kromě předsedy také jednatel, účetní a pokladník. Valná hromada podporovacího spolku Mírumil volila do všech funkcí výboru. U ostatních spolků byl valnou hromadou zvolen pouze předseda a patřičný počet členů výboru. Takto zvolený výbor volil jednotlivé zástupce do funkcí až na první výborové schůzi.
4. Volné návrhy.

V některých případech byla ještě valná hromada doplněna o přednášky. Přednáškou byla vždy zahajována valná hromada spolku Omladina.

Valná hromada probíhala pod bedlivým dozorem c.k. dohláze. Často měl každý spolek svého „stálého“ c.k. komisaře. Za všechny můžeme jmenovat například p. V. Sprenglera, který dohlázel na shromáždění liberecké České besedy v jejích počátcích.³⁷ Nebo stálého „souputníka“ vzdělávacího spolku Omladina p. Nečásky. Poměrně častá byla také neúčast dohláze. Pokud ale přítomen byl, byla mu vždy vzdána patřičná úcta, a při jeho odchodu mu vždy byla provolána „Sláva“.

Výbor zvolený na valné hromadě se scházel v pravidelných schůzích. Postupně se počet řádných schůzí výborů ustálil na jedné schůzi měsíčně. V případech řešení důležitých otázek se

---

³⁶ 30. 7. 1866 byla na schůzi výboru úplně zrušena plánovaná valná hromada kvůli válce s Pruskem. Bylo usneseno, že se další valné shromáždění naplánuje „až Prusáci odtáhnou“.

³⁷ Pan V. Sprengler byl dokonce na valné hromadě spolku 18. října 1865 jmenován čestným členem spolku.

schůzovalo častěji. Extrémní výkony podával výbor liberecké České besedy, který se v průběhu plánování a stavby Národního domu scházel i sedmkrát za měsíc.³⁸

Stejně jako valné hromady měly i výborové schůze ustálenou strukturu:

1. Čtení a schválení protokolu z předchozí schůze. Schválení probíhalo podepsáním protokolu. Zápis parafovali buď všichni členové výboru, nebo pouze předseda a jednatel.³⁹
2. Čtení a schválení měsíční účetní zprávy, kontrola pokladní hotovosti.
3. U podporovacích spolků – hlášení nemocných, určení členů ke kontrole nemocných, hlasování o půjčkách a podporách v nemoci.
4. Volné návrhy.

Kromě správních záležitostí výbor dále řešil na svých zasedáních přání a stížnosti členů. Pravidlem byla kniha přání a stížností.⁴⁰ Otázky na členy výboru se zpravidla vyřizovaly ústně. V případě otázek se od ostatních spolků odlišoval spolek Omladina, který měl pro své členy tak zvanou dotazní skříň.⁴¹

Mimořádné schůze se svolávaly v případě nutnosti. Jistou specialitou byly mimořádné výborové schůze spolku Mírúmil, které byly v průběhu roku svolávány pouze za účelem organizování zábav.⁴²

Ze zápisů je patrná snaha výborů scházet se v určený den a hodinu. Úspěšná byla v průběhu let tato snaha pouze u obou podpůrných spolků, které měly stanoveny schůze na každý druhý čtvrtek v měsíci. U ostatních spolků je tato snaha také patrná, ale většinou se jednalo o krátkodobý pokus. V případě nepravidelných schůzí se termín následující schůze určil jednak na stávajícím sezení, jednak se členové výboru museli svolat. Svolání bylo zajištěno buď prostřednictvím spolkového sluhu, posílčka, nebo prostřednictvím korespondenčního lístku. Jablonecká Česká beseda 17. ledna 1881 na valné hromadě zvolila posla z řad členů výboru. Pan Jindříšek měl obesílat členy do spolkových schůzí. Obsílku měl dodat tři dny před schůzí, za tuto práci měl obdržet 70 krejcarů za každé obeslání. Toto usnesení nemělo dlouhého trvání, už 27. ledna téhož roku, se pan Jindříšek nechal slyšet, že

---

³⁸ Sedm schůzí výbor absolvoval v říjnu 1904, kdy probíhalo dokončování stavby Národního domu. V předchozím období let 1897-1904 probíhaly v průměru čtyři schůze za měsíc.

³⁹ Pouze ve spolcích Č.B. Liberec a Dobruška podepisovali protokol všichni členové výboru.

⁴⁰ Tyto knihy byly často zdrojem různých sporů a hádek. Stávalo se, že v knize byl uražen i samotný výbor.

⁴¹ Blíže viz kapitola přednášky.

⁴² Na rozdíl od jiných spolků v Mírúmilu organizoval všechny zábavy správní výbor, ostatní spolky si na organizaci buď zvolili přípravný výbor nebo zábavu organizoval zábavní odbor.

členy obesílat nebude. Vzhledem k tomu že nikdo tuto funkci nechtěl vykonávat, musel se úkolu zhostit sám předseda spolku.

Schůze probíhaly ve večerních hodinách. Pravidelný čas dodržoval spolek Dobročin, který se scházel ve tři čtvrtě na devět. U ostatních spolků byl obvyklý začátek schůze mezi sedmou a osmou hodinou večerní. Nejvíc ponocovali pánové z výborů jablonecké Č. B. a Politického klubu. Jejich schůze začínaly od devíti hodin večer (nebo později). Taková sezení končila někdy i ve dvě hodiny ráno.

Ze záznamů není patrné, že by pravidelné schůze pořádali i ostatní členové spolku, nejenom výbor. V celém sledovaném období můžeme najít pouze tři výjimky. V záznamu liberecké České besedy z 27. dubna 1867 se můžeme dočíst o pořádání spolkových schůzí každé pondělí, čtvrtek, sobotu a neděli.

V Jablonci nad Nisou se členové České besedy také scházeli na schůzích. Svědčí o tom záznam z 22. března 1879. Podle usnesení z výborové schůze si mohl každý člen přivést jednu hosta na běžnou schůzi a třikrát na zábavu.

Třetí výjimka je na tolik specifická, že je potřeba jí věnovat víc prostoru.

Vzdělávací spolek Omladina pořádal spolkové schůze pro všechny členy každou druhou a čtvrtou neděli v měsíci. Také tyto schůze měly pevný program:

1. Čtení a schválení jednatelské zprávy – v tomto případě se jednalo o zprávu z předchozí schůze.
2. Předčítání článků nebo úryvků z knih.⁴³
3. Pokladní, účetní a revizní zpráva.
4. Dotazní skříň – do této skříně dávali členové spolku celých čtrnáct dní své dotazy. Každá otázka byla přečtena, a kdokoliv z pléna na ní mohl odpovědět. Nebyly tolerovány pouze otázky týkající se politiky.
5. Volné návrhy.

Samozřejmě, že i Omladina měla svůj výbor, a ten měl své schůze. Tyto se nelišily od jiných. Jedna drobná odchylka byla ve svolávání výborových schůzí. Při řešení této otázky padl také návrh využít poslíčka ke svolávání členů, tento byl ale zamítnut. Zvoleny byly korespondenční lístky. „V případě že bude někdo z členů nezaměstnaný, umožní se mu zvaním na schůze drobný výdělek.“⁴⁴

---

⁴³ Témata těchto předčítání blíže rozvedena v kapitole přednášky a vzdělávání.

⁴⁴ SOKA Liberec, fond Archiv města Liberce, NAD 25, část II., karton č. 2124, sg. VIII/ 5-97.

Zápis z výborové schůze byl v rukou jednatele spolku. Zkoumané zápisy vykazují značné rozdíly. Některé jsou přehledně rozděleny do částí, jiné doslova „načmárány“. Zajímavé jsou záznamy v knize protokolů liberecké České besedy z let 1869-1871, kdy byl jednatelem p. R. Košťál (v letech 1871-1872 také předseda spolku). Tyto záznamy jsou nejen přehledné, ale také umožňují jistý přímý přenos do průběhu schůze. Poznámky na okraji typu „*pan Kodrle právě dorazil*“, nám dávají tušit, že záznam se pravděpodobně psal přímo v průběhu schůze. Pokud listujeme těmito knihami různých spolků, můžeme také narazit na „staré známé“ jako v případě p. Heptnera, jednatele spolků Česká beseda a Klubu českých turistů. V případě tohoto pána byl styl záznamů natolik signifikantní, že stačí nalistovat patřičné stránky a je jasné, kdo byl v daném spolku jednatelem. V jednom případě máme zprávu, že zvolený jednatel odmítl psát záznamy. Na schůzi Dobročinu 12. listopadu 1876 byl pověřen psaním záznamů místopředseda, protože jednatel neuměl psát česky „*an pro malou znalost českého psaní*“ . Prestižní záležitostí jednatelů byla jednatelská zpráva sepsaná a přednesená na valné hromadě. V této zprávě referující o činnosti spolků se všichni jednatele snažili, aby právě ta jejich zpráva byla nejlepší.

Členové spolků

Rozbor členské základny

V počátcích českého spolkového života v obou městech je patrné, že sociální složení bylo sice různorodé, ale členy spojovala společná národní myšlenka. Později tato myšlenka sice zůstává, ale už nestačila na stmelení všech členů. Nejlépe tuto skutečnost dokazují proměny členstva v liberecké České besedě. Na vzniku spolku se podílely téměř všechny sociální vrstvy společnosti. Vedle sebe existovali jak úředníci, tak živnostníci i řemeslníci. Ke vzniku spolku Dobročin v roce 1866 vedly roztržky mezi členy, ale také požadavek, aby spolek plnil funkci spolku podpůrného. V pozdějších dobách se tento občanský spolek stal útočištěm české střední a vyšší třídy v Liberci.

Podobné sociální složení bylo i v dalších čtyřech libereckých spolcích – v místním odboru Národní jednoty severočeské, Politickém klubu, místním odboru Ústřední matice školské a v místním odboru Klubu českých turistů. V letech 1885-1908 je ve výborech těchto pěti spolků

také patrná neměnnost a figurují zde stále stejná jména (V. Šamánek, F. Šulc, F. Mráz, B. Zeliský).

O proměně sociálního složení České besedy svědčí fakt, že v roce 1875 byl zamítnut návrh na placení členských příspěvků jednou ročně ve výši 2 zlatých. Tento návrh byl zamítnut s ohledem na nemajetné členy.⁴⁵

Podporující spolky Dobročín a Mírumil měly své sociální složení jasné. Největší zastoupení měli řemeslníci a drobní živnostníci. Můžeme se také setkat i s jistou opatrností při přijímání některých skupin obyvatel. Zejména u spolku Dobročín můžeme nalézt článek ve stanovách zapovídající vstup do spolku „nádražním“ dělníkům.⁴⁶ Vzhledem k rizikové práci této skupiny byla tato opatrnost pochopitelná.

Zajímavým ukazatelem sociálního složení je i přístup k bohoslužbám při oslavách výročí spolků. Zatímco Česká beseda počítala se slavnostní bohoslužbou při všech svých slavnostech, u podpůrných spolků se už s tímto zvykem v pozdějších obdobích nesetkáváme. Oslavy výročí Dobročínu nepočítaly s bohoslužbou od roku 1882. Mírumil v programu oslav 25. výročí spolku v roce 1903 s bohoslužbou také nepočítal.⁴⁷

V Jablonci nad Nisou šlo o situaci jednodušší. Vzhledem k tomu, že Česká beseda byla od roku 1870 až do roku 1889 jediným menšinovým spolkem, můžeme předpokládat její pestré složení. Skutečně pouze předpokládat - zejména v počátcích u nově přijímaných členů nebyly zmíněny jejich profese. Později se objevují i informace o jednotlivých profesích. Můžeme setkat jak s řemeslníky a živnostníky, tak s úředníky. V roce 1895 prý tvořila polovinu členstva pivovarská chasa, pod heslem „*co slad'ák to člen České besedy*“.⁴⁸

Česká beseda v Jablonci kromě funkce občanského sdružení fungovala od roku 1880 také jako podpůrný spolek.⁴⁹

Vyložené dělnickými spolky byly z prozkoumaných sdružení Vzdělávací spolek Omladina a Klub mladé generace Svatopluk Čech.

Prakticky všechny spolky stále bojovaly se svými „neplatiči“ příspěvků. S tímto nešvarem (a snahou ho řešit) se setkáváme už v roce 1864. Neplacení příspěvků v liberecké České

---

⁴⁵ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 7, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1870-1876, zápis 17. ledna 1875.

⁴⁶ SOKA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročín Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883, zápis 14. října 1882.

⁴⁷ SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírumil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907.

⁴⁸ Volprecht J.J.: Jablonec n.N. Včera, dnes a zítra, Jablonec 1945, s. 27.

⁴⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892, zápis 2. dubna 1880.

besedě, už rok po jejím založení došlo tak daleko, že na valné hromadě spolku 2. října 1864 už muselo být přijato opatření.

„Každý spoluúd , který tři neb více měsíců příspěvky měsíční nezaplatil, a nejdéle do posledního tohoto měsíce nezaplatí, jakož i pro budoucnost každý, který tři měsíce příspěvky takové dluhovati bude, se bez výjimky co spoluúd ze spolkové knihy vymaže“.

Tato praxe se ujala u všech sledovaných spolků. Otázka neplacení příspěvků zatěžovala členy výborů několikrát do roka. Vystoupení ze spolku a vymazání z knihy členů ale neprobíhalo okamžitě. Dlužník byl nejprve upozorněn dvěmi upomínkami, pak následoval upomínací dopis, teprve pak vyškrtnutí. Tento postup je patrný u všech spolků. Zajímavá je například snaha zainteresovat spolkové sluhy do výběru příspěvků. Spolkovému sluhovi byla vyplácena provize z vybraných příspěvků. Například v roce 1878 bylo sluhovi České besedy v Liberci sníženo služné, ale měl mít provizi 5% z vybraných příspěvků.⁵⁰ Tato provize se v průběhu let pohybovala vždy mezi 5 – 10 %.

Ženy

„Velectění pánové“ - tímto oslovením začínají všechny jednatele zprávy, přednesené na valných hromadách libereckého spolku Česká beseda od počátků až do roku 1914. Tato drobnost nás může informovat o tom že se valných hromad spolku ženy pravděpodobně neúčastnily. Nabízí se tedy otázka jestli se v obou městech ženy zapojily do spolkového života či nikoliv?

V počátcích spolkového života ve sledovaných městech se ženy objevují pouze jako příležitostné návštěvnice spolkových místností. Přicházely manželky členů v doprovodu svých manželů. Pánové se této společnosti nezříkali, naopak ji vítali, jak to dokládá i jednatele zpráva výše uvedeného spolku z 15. listopadu 1868.

„Návštěvy přednášek dobré, po přednáškách příjemná zábava protože oboje pohlaví zastoupeno jest. Rádi bychom to viděli, kdyby každý ze ženatých pánů údu svou manželku s sebou přivedl“.

Apel na ženaté členy se zřejmě shledal s ohlasem, protože ještě téhož měsíce je na zasedání výboru přednesena stížnost na neslušná slova v besedních místnostech, která *„u mnohých přítomných tvář na růžovo promění“*.

---

⁵⁰ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 8, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1876-1883, zápis 13. července 1878.

Jistý vliv ale manželky členů výboru asi měly. „*Pan Kalousek činil stížnost, aby paničky měli jakého práva při rozhodování o záležitostech spolku, jak se za posledních dnů událo. Což však nevyjednáno*“. Tento zápis nám může připomenout známé přísloví o krku, který hýbá hlavou. Zejména když jednatel, který zapsal tuto zprávu, na závěr poznamenal „*Samo sebou se rozumí, že práva nemají*“.⁵¹ Také je možné, že po celá sedmdesátá léta nikoho ani nenapadlo, že by se ženy mohly stát členy České besedy.

V průběhu roku 1867 byl v besedě založen divadelní odbor, dá se tedy předpokládat, že měl i své členky.⁵² Do odboru pravděpodobně vstupovaly pouze svobodné dívky. Alespoň podle zápisu z 2. května 1870 kdy bylo usneseno podarovat „*slečny ochotnice*“ vhodnými dary na důkaz uznání.

Ačkoliv do spolku Česká beseda v Liberci nebyla po celá sedmdesátá léta zapsána jediná žena, samotný spolek přistoupil 25. listopadu 1872 k Ženskému výrobnímu spolku v Praze.⁵³

Jistými průkopníky v přijímání žen byly podporovací spolky. Spolek Dobročín v roce 1877 včlenil do článku 29 svých stanov „*přijímání členů pohlaví ženského*“.⁵⁴ Toto členství bylo pouze pasivní. Ve stanovách podporovacího spolku Mírúmil jsou v článku o právech řádných členů ženy vyjmuty z možnosti volit a být voleny.⁵⁵

Osmdesátá léta se dají charakterizovat jako doba aktivního nástupu žen do spolkové činnosti. V liberecké České besedě se od roku 1882 objevují odkazy na besední dámy. Tyto ženy pravděpodobně nejdříve doprovázely své muže, a postupně se začaly sdružovat. Vznikla tak společnost „*Paní a dívek českých*“. Tato společnost se stala základem pro vznik prvního českého ženského spolku v Liberci Karolina Světlá. Ustavující valná hromada spolku proběhla 27. září 1885, o den později slavnost k založení.⁵⁶ Tento spolek byl podporován Českou besedou, která se stala hned po založení zakládajícím členem spolku. Je pravděpodobné, že k založení tohoto spolku vedla i šťastná konstelace podmínek pro vznik. Od roku 1884 měla Č B svůj dům, takže dámy by se nemusely scházet po hospodách. Další

---

⁵¹ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 7, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1870-1876, zápis 17. července 1873.

⁵² Členství v divadelním odboru nebylo podmíněno členstvím ve spolku.

⁵³ Ženský výrobní spolek byl založen v roce 1871 Karolínou Světlou. Tento spolek měl pomáhat zejména nemajetným ženám a vdovám najít práci a vzdělávat je.

⁵⁴ SOKA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročín Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883. zápisy 11. a 25. února 1877.

⁵⁵ SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírúmil, NAD 616, nezpracovaný materiál.

⁵⁶ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 9, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1883-1888, zápis 5. září 1885.

příznivou okolností bylo zvolení V. Šamánka do čela spolku. O tom, že tento pán vznik tohoto spolku vřele podporoval, svědčí i fakt, že trvalou členkou výboru spolku Karolina Světlá byla jeho manželka.

Ženský spolek zejména pečoval o chudé školní děti. Kromě České besedy spolupracoval hlavně s místním odborem Ústřední matice školské.

Ženy se ale stávaly i členy České besedy. Jako první žena zapsaná mezi členy ČB v Liberci byla A. Píčová 23. listopadu 1884. Dalších pět členek bylo přijato v rozmezí let 1887 až 1889. Po roce 1889 už ale nemáme k dispozici žádný záznam o tom, že by do ČB v Liberci byla zapsána žena.

V zápisech České besedy v Jablonci n.Nisou existuje pouze jediný zápis o přijetí ženy do spolku. 14. února 1884 byla slečna Karla Grünerová v doprovodu pana Hladkého „*bez námitek přijata*“. O ženách v jabloneckých spolcích toho příliš nevíme. V roce 1897 byl založen místní dámský odbor Ústřední matice školské,⁵⁷ v roce 1901 pak ženský odbor Sokola.⁵⁸ Dámské odbory těchto spolků samozřejmě fungovaly i v Liberci.

Po krátkou dobu v Liberci také existoval spolek, který byl ve vztahu k ženám přímo rovnostářský. Byl jím dělnický vzdělávací spolek Omladina fungující mezi lety 1892-1894. Ve stanovách se můžeme setkat s termínem členka. V tomto spolku ženy nejenom volily, ale také mohly být zvoleny. Už na ustavující valné hromadě spolku 4. září 1892 byly do patnáctičlenného výboru zvoleny dvě ženy a jedna mezi náhradníky. Tak tomu bylo po celou dobu existence spolku. Vždy byly ženy zastoupeny ve výboru. Pro své členky také spolek odebíral časopis Ženské listy.⁵⁹

Spolkové místnosti

Otázka spolkových místností byla trvalým problémem a zaměstnávala všechny spolky. Místnosti se pronajímaly v hostincích, dále se najímaly soukromé místnosti nebo celé byty.

---

⁵⁷ Chládková, Jana: České menšinové spolky na Jablonecku od druhé poloviny 19. století do počátku druhé světové války, DP 1999, katedra dějepisu FP TUL, s. 114.

⁵⁸ SOKA Jablonec n. Nisou, fond Sokol Jablonec n. Nisou, NAD 242, Pamětní list k 25. výročí Sokola v Jablonci n. Nisou, s. 8.

⁵⁹ SOKA Liberec, fond Archiv města Liberce, NAD 25, část II., karton č. 2124, sg. VIII/ 5-97. Jednatelské zprávy spolku Omladina.

Pronájmy nebyly bez problémů. Majitelům se příliš nechtělo pronajímat místnosti Čechům. Pronájmy můžeme rozdělit do tří kategorií.

1. Místnosti pronajaté v hostincích, které měli svého hostinského.
2. Prostory, které si spolky pronajaly a zároveň je pronajímaly hostinskému.
3. Vlastní prostory pronajaté hostinskému.

Zejména druhá a třetí varianta byla zdrojem mnoha sporů, které vyvolávaly obě zúčastněné strany. Příčinou těchto sporů byly dvě základní věci: pivo a peníze. Po celou dobu můžeme sledovat neustálé stížnosti a dohady, které se týkaly kvality piva a výšky pronájmu. V dobách, kdy spolky neměly k dispozici vlastní prostory, bylo neustálé zvyšování ceny pronájmu jednou z možností, jak se jich zbavit. Ale pokud máme být spravedliví, hostinské místnosti v Národním domě v Liberci byly později pronajímány za částky na samé hranici platebních možností hostinských.⁶⁰

Kvalita a cena piva byla jednou z nejčastějších agend schůzí správních výborů spolků.⁶¹ Z toho důvodu měl obvykle spolek ve smlouvě s hostinským klauzuli, že druh piva vybírá spolek. Hostinský se zavazoval, že bude dbát o kvalitu piva. O spotřebě piva nás informuje zpráva, že v roce 1890 se v liberecké Besedě vytočilo 442 hektolitrů piva.⁶² Česká beseda v Liberci také nedovolovala hostinským příliš zdražovat pivo. Například v roce 1903 se objevily všeobecné stížnosti na zdražení piva o 4 haléře na litr. Výbor tedy hostinskému nařídil, že cenu smí zvýšit pouze o 1 haléř na půl litr tedy na 17 haléřů, plzeňské pivo se prodávalo za 26 haléřů za půl litr.⁶³

Kromě pití piva skýtalý spolkové místnosti ještě jiné možnosti využití volného času. Členové měli možnost navštívit spolkovou knihovnu, přečíst si noviny a zahrát si společenské hry. K dispozici byla dáma, domino, šachy, kulečnick, v Národním domě v Liberci kuželník. Samozřejmě nechyběly ani karty. Hraní nedovolených karetních her byl jedním z častých nešvarů. Na schůzích byly poměrně často projednávány stížnosti na hazard. Už od počátků se proto můžeme setkat se snahou výborů ovlivnit chování návštěvníků spolkových místností pomocí domácích řádů. První takový řád vydala liberecká Beseda už v roce 1866.

---

⁶⁰ Vysoké nájemné Česká beseda určovala zejména z důvodů velkého zadlužení. Pronájem pohostinství byl jedním ze zdrojů příjmů.

⁶¹ Blíže k problematice Chocholoušková, Hana: Pivo v životě České besedy v Liberci. In: Pax bello potior. Sborník věnovaný počtce doc. PhDr. Rudolfu Andělovi, CSc., Liberec 2004, s. 211-212.

⁶² SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 10, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1888-1893, zápis 3. června 1891.

⁶³ Tamtéž, kniha 12, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1904, zápis 14. března 1903.

Spolky se také snažily o co nejlepší vybavení. Od počátků je patrná snaha zpříjemnit si co nejvíc prostředí. Do pronajatých místností členové dodávali drobné vybavení ze svých zdrojů. Nábytek, záclony, nádobí byly nakupovány ze spolkových peněz. Když byl v roce 1905 otevřen Národní dům v Liberci, jeho vybavení patřilo k nejmodernějším. Mohli bychom zde najít telefon, elektrické osvětlení, splachovací záchody, vodovod a centrální vytápění. Moderní vybavení bylo někdy zdrojem problémů. Například v roce 1907 musela být uzavřena pojistka proti škodám způsobeným vodovodem.⁶⁴ Některé pojistky musel vyřizovat i hostinský. V zimě roku 1907 byl podán návrh, aby se hostinský dal pojistit pro případ úrazu na chodníku a v blízkosti besedního domu, zároveň byl nabádán, aby pečoval o posypání chodníku.⁶⁵

Na závěr této části se vrátíme do dob, kdy si spolky pronajímaly místnosti. Podíváme se na návrh nájemní smlouvy na pronájem domu pana Kabeláče z roku 1886. Tuto smlouvu uzavřela jablonecká Beseda se svým členem. Jednalo se o první větší prostory jabloneckých Čechů, které svému účelu sloužily i po otevření Národního domu. Kabeláčův dům (později hotel Skrha) byl, po otevření Národního domu v roce 1909, druhým menšinovým centrem v Jablonci nad Nisou. Smlouva byla uzavřena 9. března 1886:

1. Č. B. obstará a zaplatí hostinskou koncesi pro dům.
2. Nájem na celý rok ve výši šesti set zlatých se uhradí dopředu.
3. Další roky se zaplatí činže podle pozdějšího ujednání.
4. Pan Kabeláč poskytne úplně zařízené místnosti, které čítají dílnu, byt a nynější sklad nábytku.
5. Dílna bude zařízena jako „nalivárna“ – dodá se tlakový přístroj na točení piva, popřípadě kulečník. Kuchyň a pokoj se zařídí jako spolkové místnosti – p. Kabeláč dodá potřebný počet stolů, židlí, dále záclony a lampy. Sklep bude na pivo. Zařídí se záchody. Jeden pokoj pro hostinského.
6. Nájemce se zavazuje, že spolek nevypoví a nezvýší činži.
7. Daně za hostinskou živnost zaplatí spolek nebo hostinský, který bude v nájmu.

Žádost o koncesi byla podána na okresní hejtmanství německy, jak vtipně glosuje jednatel v poznámce na konci zápisu „*aby to hladce šlo*“.

Hostinská živnost zřejmě tak hladce nešla, protože se spolek scházel v Matičním domě do konce roku 1886, teprve v prosinci roku 1887 měl být dům pro spolek připraven. Výčep si

---

⁶⁴ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 13, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1904-1914, zápis 3. srpna 1907.

⁶⁵ Tamtéž, zápis 6. února 1907.

pronajal pan Šnemberg. Nejdůležitější rokování probíhalo o volbě piva. Bylo rozhodnuto, že pokud by jablonecký pivovar nedodával, tak se objedná pivo tanvaldské.

Na stánkách knihy zápisů ze schůzí byla zapsána pamětní poznámka o otevření spolkového domu. Krátká reportáž podává podrobný popis toho večera a svědčí o novinářském nadání pana jednatele. Krátké, ale důkladné líčení večera, kterého se účastnila řada členů s manželkami a asi osmnáct mladších pánů, kteří hráli kulečnick, zakončuje pan jednatel i vtipnou perličkou.

„Němec starších již let nikomu známí, trochu trunkem přemožený ale slušně se chovající. I bylo mu šenkýřem piva nalito, které on vypiv rádně zaplatil a při objímání šenkýře a přání by se jemu totiž tomu šenkéři tu dobře vedlo opustil místnost“ .

Úsměvná příhoda končí zvoláním: „ Dej Bůh aby všechny návštěvy pozdější němčickuv zdejších také tak šťastně se odbyly. “⁶⁶

---

⁶⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892.

Vzdělání

Knihovny

Mezi hlavní náplň spolků patřilo vzdělávání členů. Liberecká Česká beseda toto měla i jako první bod svých statut.⁶⁷ Proto byly budovány knihovny, ve kterých byly mimo knih k dispozici i časopisy.

Česká beseda – Liberec

Nejrozsáhlejší spolková knihovna patřila liberecké České besedě. Jako její základ sloužila knihovna, která vznikla z výtěžku První České besedy pořádané v sále Teichmühle ve Vesci, výtěžek 11 zlatých posloužil k založení knihovny pro české dělnictvo. K tomuto účelu byla také pořádána sbírka mezi libereckými Čechy a zároveň otištěna výzva v Národních listech na zaslání knih. Díky těmto počínům knihovna k 9. květnu 1863 čítala 140 knih a její peněžní fond byl 20 zlatých a 99 krejcarů.⁶⁸ Prvním knihovníkem byl výborem zvolen J. Bernat a knihovna byla uložena až do roku 1867 u něj doma.

To, že se knihovna už od svého založení úspěšně rozrůstala, nás informuje skutečnost, že na konci roku 1864 požádal knihovník o novou „*schránku*“ na knihy (v roce 1869 musela pak být pořízena další) a také fakt, že se spolek čas od času zbavoval přebytečných tisků a novin. Noviny se dražily, v březnu roku 1866 byly dány do dražby všechny listy vydané do počátku roku 1864. V roce 1869 už se prodávaly časopisy odebrané za rok 1868. Na počátku roku 1870 bylo v knihovně České besedy v Liberci okolo tři sta svazků.

Rozšiřování počtu knih vedlo i k posílení počtu knihovníků. Nejprve byl volen pomocník knihovníka. Později byli knihovníci dva. Od poloviny roku 1882 se o knihy starali již tři knihovníci. Knihovníkem byl i Václav Šamánek, který zahájil svou činnost ve výboru ČB v roce 1882 právě touto funkcí.

Knihy byly pořizovány přímo spolkem a také prostřednictvím darů z celých Čech, jak od jednotlivců, tak od sdružení nebo firem. Například v roce 1866 daroval páter Tingl, kaplan

---

⁶⁷ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 5, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1863-1868.

⁶⁸ Mach František: Paměti České besedy, Od počátků českého hnutí v Liberci roku 1844 až do roku 1882, dle zpráv P. J. Bernata a dle dokladů archivních sepsal a v knihu tuto zanesl František Mach. (rukopis, 1885) SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 2, s. 6

„v blázinci“ v Praze, dvě knihy a jednatelství Zlaté knihy v Písku „několik knížek“. Jedním z dárců byl také cestovatel Emil Holub, který při své návštěvě Liberce v roce 1881, věnoval Č.B. svůj cestopis Sedm let v Africe a Brehmův Život zvířat .

Peníze na knihy byly také získávány ve formě darů, sbírek nebo výtěžků z různých akcí. Například v roce 1866 daroval p. Krátký, úředník na dráze, 10 zl. na knihovnu, a výtěžek z plesu z 3. února roku 1867 na knihovnu byl 56 zl.

Liberecká Česká beseda byla také od roku 1866 členem „Spolku pro vydávání laciných kněh“, kde platila roční příspěvek 1 zl.

K dispozici byly i různé tituly zahraniční - například Chrám matky boží v Paříži.

Je třeba ještě připomenout, že všechny knihy, které byly objednávány, docházely na pokračování ve formě sešitů. U všech spolků v průběhu sledovaného období nacházíme ve vydáních částky dané na vázání knih. V jednatelské zprávě za rok 1886 se uvádí, že na vázání knih bylo ve jmenovaném roce poskytnuto 28 zlatých a 10 krejcarů. Tato suma nebyla poskytnuta jednorázově, ale většinou v průběhu celého roku, po menších částkách. Na počátku roku 1887 měla Česká beseda většinu knih svázaných. Knihovna v této době byla také hojně navštěvována. Jednatelská zpráva za rok 1886 uvádí, že bylo v tomto roce, půjčeno přes tisíc devět set vypůjčených svazků. Počet členů byl v té době sto třicet sedm. O rok později se v jednatelské zprávě uvádí dokonce počet dva tisíce svazků. Díky pečlivě vedeným jednatelským zprávám z let 1889-1899 máme k dispozici počty svazků rozdělených podle druhů, počty vypůjček a klientů navštěvující knihovnu. Údaje jsou v následující tabulce.⁶⁹

---

⁶⁹ X v tabulce – početní údaj nebyl k dispozici.

	1889	1890	1891	1892	1894	1895	1896	1897	1899
Básně	48	48	X	X	49	49	45		55
Romány	100	92	X	X	108	110			
Povídky Novely Arabesky	203	162	X	X	217	217	včetně románů 284		včetně románů 290
Zeměpis Dějepis	115	111	X	X	113	113	140		145
Osvěta Květy Muzejník	67	70	X	X	81	81	233 včetně beletr. časopisů		250 včetně beletr. časopisů
Beletristické časopisy	80	95	X	X	134	134	X	X	X
Příroda	42	41	X	X	45	45	X	X	X
Divadlo	25	25	X	X	25	25	X	X	X
Náboženství	20	12	X	X	11	11	X	X	X
Slovníky	18	18	X	X	19	19	X	X	X
Německé knihy	47	47	X	X	47	47	X	X	X
Knihy pro mládež	17	12	X	X	18	18	X	X	X
Různé	81	86	X	X	90	90	57	X	81
Celkem svazků	863	819		879	957	859	759	X	830
Svazky vypůjčené v průběhu roku	1165	926	1570	1832	1398	X	1260	1624	791
Počet klientů knihovny	123	X	X	158	65	X	X	80 32 čl. 48 ost.	362

Tabulka č. 3

Kromě knih poskytovala knihovna i noviny a časopisy - v roce 1864 to byly: Národní listy, Hlas, Politika, Blesk, Rolničky, Brejle, Zlatá Praha, Moravská orlice. Předčítání novin nahlas bylo jednou z náplní spolku, v roce 1864 probíhalo ve spolkových místnostech každou neděli.

Jednotlivé druhy novin a časopisů se v průběhu let měnily. Záleželo také na tom, v jaké finanční situaci se spolky nacházely. 4. března 1869 si na schůzi výboru České besedy stěžoval účetní Hanuš, že spolek odebírá mnoho, „*totiž čtrnáctero časopisů*“. Stálíci byly Národní listy, Humoristické listy, Květy.

Noviny a časopisy byly také získávány darem, nebo určitými dohodami. V roce 1868 zaplatil člen liberecké České besedy pan Fischl polovinu částky na předplatné časopisu Politika, s tím že si list odebere o dva dny později. S obdobnou praxí se setkáváme u všech spolků po celé sledované období.

Odběr novin nebyl bez problémů. Například na valné hromadě spolku konané 7. ledna 1866 si členové stěžovali na služku, která byla pověřena donáškou novin, že svou povinnost vykonává nepořádně. Proto bylo usneseno, že noviny bude nosit poštovní sluha za smlouvenou odměnu. Později donášel noviny hostinský, u kterého byl spolek v nájmu. Po zakoupení spolkového domu byla donáška novin opět svěřena hostinskému. První hostinský pan Martínek tuto službu poněkud zanedbával. Po ukončení jeho působení bylo novému nájemci panu Skrhovi sděleno, že noviny nosí z pošty on. Pokud je bude nosit listonoš, je povinností hostinského se s ním vyrovnat.⁷⁰

V době koupě a zařizování Národního domu byly některé listy dodávány spolku zdarma jako forma příspěvku na budovu. V zápise z 21. ledna 1887 bylo usneseno, že se redakcím pošlou děkovné dopisy. Jednalo se o převážně regionální periodika: Jičínský obzor, Krakonoš, Nový Boleslavan, Jizeran, Kolínské listy, Hlasy Pojizerské.

Zatímco v roce 1864 bylo odebíráno čtrnáct druhů novin a časopisů, v roce 1886 byl jejich počet dvacet šest. Pravděpodobně i tento vysoký počet novin vedl na počátku roku 1887 k tomu, že nebyly rozprodávány, ale věnovány nemajetným.

Členové spolku nebyli příliš pořádnými čtenáři. Už v roce 1864 si knihovník J. Bernat stěžoval na to, že členové mají knihy vypůjčené buď příliš dlouho, anebo je nevrací vůbec. Z toho důvodu se objevují první regulace půjčování knih.

1. Placení „záložného“, podle ceny knihy buď 50 kr. nebo 1 zl.
2. Další kniha se může vypůjčit až po vrácení předchozí

---

⁷⁰ Toto upozornění panu Martínkovi výbor předal, když vyplatil dva listonoše. Listonošům připadlo 3 a 2 zlaté.

3. Knihy se poznamenají spolkovou „stampglií“

Opatření v knihovně se v průběhu let měnila. V roce 1867 se knihy půjčovaly každou neděli a ve svátek, v čase od 13:00 do 15:00, knihovna byla otevřena všem libereckým Čechům. Členové spolku nyní neplatili nic, nečlenové jako u předchozího řádu buď 50 kr. nebo 1 zl.

O rok později byl vydán také zákaz na vynášení novin ze spolkových místností, a půjčování knih se provádělo i ve čtvrtk.

Přesto po celé další desetiletí můžeme sledovat nářky knihovníků. V roce 1879 byl přijat přísnější knihovní řád, který se příliš nelišil od těch současných.

1. Každá vypůjčená kniha se musí vrátit do čtyř týdnů.
2. Prodloužit dobu výpůjčky (na další čtyři týdny), lze na zvláštní žádost.
3. Po uplynutí osmi týdnů se platí každý následující den jeden krejcar ve prospěch knihovny.

Bohužel ani tento řád se nesetkal s velkým úspěchem, protože na spolkové schůzi z dvacátého druhého ledna 1882 knihovníci ve své zprávě uvádí, že chybí sto dvacet dva knih. Ten den také místopředseda Mach držel dlouhou a emotivní řeč ve prospěch knihovny, kterou jednatel takto zaznamenal:

*„Pan Mach líčí smutný stav spolkové knihovny, která mimo starších spisů a novověké literatury téměř ničeho neobsahuje, ač je to věcí nevyhnutelnou, aby spolek, jenž si vytknul si za hlavní účel vzdělávání svých členů, knihovnu jakožto hlavní k tomu prostředek, udržoval na vyšší časové. Dále líčí nepříznivé finanční podmínky spolku, které nedovolují aby byl věnován patřičný obnos na knihy. Vřelými slovy přemlouval, zvýšení členského příspěvku z 20 na 25 krejcarů Tento příspěvek by šel na zakoupení nových českých knih.“*⁷¹

Knihovna liberecké České besedy se snažila otvírat i nečlenům. První zmínky jsou v uváděném knihovním řádu z roku 1867. V roce 1882 tyto informace nabírají konkrétnější podobu. Půjčování knih je v tomto roce umožněno členům spolku Dělnická jednota, po záruce od výboru tohoto spolku. Forma záruky nebyla blíže specifikována. Teprve o půl roku později je jasně definováno, že se členům Dělnické jednoty půjčí po prokázání se „záručenkou“ podepsanou jejich výborem. Spolková knihovna se pomalu stávala veřejnou. Od roku 1894 se časopisy přečtené v České besedě půjčovaly Čechům do Chrastavy,

---

⁷¹ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 8, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1876-1883, F. Mach byl autorem Pamětí České besedy, viz. pozn. 2

Machnína a Vratislavice.⁷² O rok později byl na výborové schůzi přijat návrh, aby výpůjčky probíhaly pouze jednou týdně, ale i pro širokou veřejnost, bez omezení. Takto byla vytvořena první česká veřejná čítárna v Liberci.⁷³

Česká beseda – Jablonec n. Nisou

O knihovně Č.B. v Jablonci máme pouze kusé zprávy. V zápisu z 29. ledna 1873 se dozvídáme pouze, že byl podán návrh na nové uspořádání knihovny, a zápis z 22. března 1875 nás informuje o návrhu vytvořit knihovní inventář. První soupis knih jablonecké Č.B. máme až z 1. dubna 1878. V tomto roce knihovna obsahovala čtyřicet dva svazků. Šest svazků Matice lidu od roku 1877, dvacet čtyři svazků divadelních libret a „*devatenáct rolíček vypsanych úloh*“. Většina titulů byla česká, pouze několik jich bylo německy (například učebnice italštiny).

V roce 1880 došlo, díky daru liberecké České besedy, k velkému zvýšení počtu knih.⁷⁴ V téže roce jablonečtí projevíli zájem o knihu *Ze života zvířat*, na kterou udělali dobrovolnou sbírku. Koncem roku 1880 se páni z výboru usnesli odebírat Matici lidu a tak rozšířit knihovnu. Matice lidu byl spolek pro vydávání českých, poučných a levných knih. Byl založen roku 1867. Členem se mohl stát každý, kdo zaplatil 1 zlatý ročně. Za tuto sumu pak obdržel šest knih.⁷⁵ U všech spolků se setkáváme s hojným využitím možnosti zakoupit knihy prostřednictvím tohoto sdružení.

Je patrná i vlastní snaha členů o různorodost nabídky. V roce 1882 pan Schlögel věnoval ve prospěch knihovny 5 zlatých, konkrétně na nákup humoristických knih. O rok později byla knihovna rozšířena o knihovnu akademického spolku Jizeran z Prahy.⁷⁶

Nabídka denního tisku v jablonecké Besedě byla podstatně omezenější než v Liberci, v zápisech jsou zmiňovány pouze Národní Listy a Humoristické Listy. Oč menší byla nabídka co do počtu, o to důmyslnější byl systém jejich distribuce mezi některé členy, jak dokazuje zápis z 9. ledna 1871.

---

⁷² SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 11, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1893-1899, zápis 8. listopadu 1894.

⁷³ Tamtéž: Zápis 2. května 1895.

⁷⁴ Č. B. Liberec poslala šedesát osm knih.

⁷⁵ Ottův slovník naučný, 16. díl Lih – Media, Praha 1999, reprint původního vydání z r. 1900, s. 987.

⁷⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892.

„Noviny Národní listy vezme z pošty p. Lhota v 6 h. a podrží je do 7 a půl hodin, pak je pošle do místnosti besedních p. Čapek, druhého dne ráno p. Puš, p. Šlegt, p. Lorenz, p. Fiedler, p. Bejvan, Činský, p. Mildner, p. Šťovíček, p. Bartoš, každý pán je smí podržeti 4 hodiny a pak je pošle dále. Od p. Šťovíčka co posledního vezme je p. Puš a odevzdá do besedy.“

Nevíme, jak dlouho tento systém fungoval, a jestli se osvědčil. Každopádně v roce 1875 byl podán a přijat další návrh:

„Navrženo, aby noviny kvůli lepší pohodlnosti pro pány členy se dávaly k panu Fiedlerovi do bytu tak, že by každý člen se u p. Fiedlera mohl ohlásit a noviny by dostal.“ Pan Fiedler byl také pověřen nad dozorem nad novinami a po řádném vrácení od posledního zájemce je ukládal do spolkové skříně.⁷⁷

Oběh novin také závisel na faktu, zda spolek má, nebo nemá vlastní místnost. V letech 1879-1880 se tak setkáváme s návrhem, aby noviny byly v besední místnosti, další opatření už umožnilo půjčit si dva dny staré noviny domů. Dále se jejich počet rozšiřuje o časopis Brousek. V roce 1899, když spolek překonal jisté těžkosti a měl pevné zakotvení v domě u Kabeláče, přibýly objednávky na časopisy – Zlatá Praha, Světozor, Zábavné listy, Paleček, Šípy a Živnostník. Zajímavé je, že tento návrh vzešel od nově zvoleného knihovníka pana Róna a druhý knihovník p. Vít se uvolil na některé tituly přispívat 20%. Podobná aktivita nových knihovníků není patrná u žádného jiného ze sledovaných spolků.

Knihovnu spolku se pokoušeli navštěvovat i nečlenové a pravděpodobně jejich nárůst vedl počátkem roku ke stížnostem, že tito návštěvníci využívají časopisy a knihy. Z tohoto důvodu přistoupil výbor k jednomu z prvních omezení ve využívání knihovny, a to následující:

1. Nečlen má přístup do spolkových místností pouze třikrát. Pokud se po třetí návštěvě nestane členem spolku, bude mu další přístup zapovězen.
2. Časopisy a knihy se nečlenům budou půjčovat pouze proti záruce některého z členů.

V srpnu 1884 vznikl první knihovní řád, který byl vyvěšen v besední místnosti. Vzhledem k tomu, že následující roky nebyly pro Č.B. v Jablonci příliš klidné, tak se s dalším knihovním řádem setkáváme až v roce 1899, po nástupu již zmíněných knihovníků. Některá omezení dávají tušit nárůst klientely.

1. Členové platí 1 krejcar a nečlenové 2 krejcarey půjčovného.
2. Nečlenům se půjčují pouze menší knížky.

---

⁷⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892.

3. Větší díla se nepůjčí každému členu.
4. Knihy se budou půjčovat na čtrnáct dní, pokud to bude déle, musí se to nahlásit knihovníkům.

Z těchto omezení je patrné, že noví knihovníci vzali své funkce skutečně vážně.

V roce 1890 Česká beseda v Jablonci poskytla útočiště ve svých místnostech místnímu odboru Národní jednoty severočeské. Tento spolek měl také svoji knihovnu, která byla umístěna ve spolkových místnostech. Podmínky pro půjčování knih z této knihovny byly následující:

1. Knihy se budou půjčovat členům Národní jednoty severočeské a členům České besedy.
2. Nečlenům obou spolků se knihy budou půjčovat, jen pokud jsou osoby známé p. knihovníkovi a jsou spolehlivé.
3. Za dobrovolný čtenářský poplatek se doplní poškozené a ztracené knihy.

Díky knihovní zprávě přednesené na valné hromadě spolku Česká beseda v Jablonci ze dne 10. ledna 1891 máme možnost zjistit, že knihovna byla hojně navštěvována a během roku 1890 se půjčilo celkem 278 svazků, o rok později to bylo už 357 svazků z toho 26 nečlenům. Vzhledem k nepočetné členské základně byl počet vypůjčených knih úctyhodný a je to jasný důkaz toho, že knihovna plnila svou funkci velice dobře.⁷⁸

Výpůjční doba byla v roce 1891 stanovena následovně:

Čtvrtek od osmi do devíti večer, neděle od jedné do třetí hodiny odpoledne a od osmé do deváté hodiny večerní.

Dobročín

I členové podporovacího spolku Dobročín měli zřízení knihovny a její rozšiřování jako prioritní bod svých stanov.

V zápisu z výborové porady 23. ledna 1876 je uvedena zpráva o zřízení nové spolkové knihovny Dobročínu. Ke konci roku už byl „*pro velký počet knih*“ zvolen prozatímní knihovník. Také byla stanovena doba výpůjček, každou neděli od sedmi do devíti hodin večer. 26. ledna 1879 byla doba vydávání knih rozšířena na každou neděli a svátek od šesti do osmi hodin večer. Na počátku roku 1881 si knihovník vyžádal výpomoc.⁷⁹

---

⁷⁸ Podle účetní správy měl spolek k 18. květnu 1891 třicet tři členů.

⁷⁹ SOKA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročín Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883. 13.1. 1881.

Knihy byly získávány obdobně jako u jiných spolků. Zdroje finančních prostředků se opět neliší. Výjimkou byly takzvané krejcarové sbírky Dobročinu. Zpráva ze 3. března 1876 uvádí, že tato sbírka přinesla 86 krejcarů.

V zápise ze 6. ledna 1877 je vysloveno poděkování členům, kteří přispěli darem k rozvoji knihovny. V tomto zápisu je i krásná interpelace jednoho ze členů pana Nechvíle, který spatřuje v knihovně i možnost kultivace chování některých členů.

*„Přihlíželo by se předcítáním a přednáškami členové příležitost měli a podotýká, že též se tím mnohému surovému výstupu předešlo a mírné, nás důstojné jednání vždy více rozšiřovalo.“*⁸⁰

To, že tento povzdech byl oprávněný, dosvědčují nejenom samotné zápisy Dobročinu, ale i liberecké České besedy.

Zajímavá jsou i některá místa, odkud spolek získal knižní dary. V roce 1877 obdržel spolek dar od „*chovanců hospodářské školy Hracholusské*“ za což jim bylo veřejně poděkováno v novinách, zaslán děkovný dopis a na schůzi 9. srpna 1877 svoláno díky. Je třeba dodat, že všechny dary byly obvykle projednány na výboru a v jednateckých zprávách při valných hromadách. Zpravidla bylo dárce nahlas všemi zúčastněnými svoláno „*Na zdar*“, a nechybělo písemné poděkování. Toto ocenění bylo užíváno všemi spolky.

Netradiční jsou i některá periodika v knihovně Dobročinu - nacházely se zde americké Dělnické listy a časopis spolku ze Stuttgartu Vlast. Kromě nich byly k dispozici Národní listy, Budoucnost, Světozor a Pokrok. Národní listy v roce 1877 nahradily časopis Brousek, který ač objedнан, nedocházel. Při půjčování novin a časopisů se setkáváme opět s jistou nezodpovědností návštěvníků spolkových místností. 1. října 1882 došla výboru trpělivost, a po stížnosti, že v místnosti nejsou žádné noviny, bylo přistoupeno k zákazu půjčování novin do bytu přes týden. V neděli už si mohli zájemci půjčit noviny domů. Toto nařízení měl kontrolovat čtenářsko – zábavní odbor. Zároveň byla hostinskému dána důtka, aby na časopis pozorněji dohlížel.

Sešitová vydání byly častým zdrojem problémů při kompletování knih. Spolková knihovna Dobročinu nebyla výjimkou. Při výborové poradě 6. května 1880 si knihovník Izaides postěžoval, že „*v knihovně jsou mnohá díla v nepořádku, a některé listy schází*“.

Dokladem snahy udržet alespoň základní přehled o knihách je fakt, že všechny knihy byly číslované. To dokládá zápis ze 13. ledna 1881, kdy knihovník před předáním úřadu žádal, aby

---

⁸⁰ SOKA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročin Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883.

byla poslána upomínka p. Mlejnkovi, který má od 4. ledna 1880 vypůjčenou knihu číslo 131. Vypůjčky se zapisovaly do zápisníku, který si knihovníci předávali.

Také spolek Dobročín od roku 1881 odebíral knihy z Matice lidu. Pořizovací náklady odběru sešitů se ještě snižovaly při zakoupení starších ročníků. Také Dobročín využil této možnosti a v roce 1881 bylo objednáno šest ročníků Matice lidu (1872-74-75-76-77-78) za poloviční cenu 6. zlatých.

V nabídkách knihkupců nechyběly ani výhodné nabídky. V zápise ze 24. dubna 1882 se na výborové poradě projednávala nabídka knihkupce Svobody. Dotyčný nabízel dvě německé knihy za 70 krejcarů. Jednalo se o knihy Jan Hus a Jan Žižka. Výbor se nenechal hned zlákat cenou a vlasteneckými tituly. Nejdřív pan jednatel knihy prohlédl a teprve když „*neshledal nic převráceně podaného, co by se snad s obsahem českých knížek toho samého názoru neshodovalo*“. Fakt že knihy procházely prohlídkou, dokládá jistou ostražitost při výběru německy psaných knih, s námětem pro Čechy té doby tak populárním. A také to, že pánové pečlivě zkoumali i všechny „výhodné“ nabídky.

Knihovnu spolku pravděpodobně užívali určití členové, protože na valné hromadě 22. ledna 1882 byl přijat návrh na zřízení čtenářsko-zábavního odboru. Na této schůzi se také u Dobročínu setkáváme s jistou snahou o regulaci vypůjček. Bylo navrženo a schváleno, aby každý, kdo nevrátí knihu po čtrnácti dnech, zaplatil za každý další týden 2 krejcare do knihovní pokladničky. Tuto sumu knihovník navrhl ne jako pokutu, ale spíš jako příspěvek na ztracené „*listy*“. Tato poznámka pouze dokládá, jak bylo náročné udržet v pořádku knihovnu, kde se jednotlivé knihy nacházely v sešitovém vydání.

Kvalita knih byla zřejmě různorodá. 9. listopadu 1882 navrhl p. účetní Izaides „*by všechny ty raubířské díla z knihovny byly rozprodány*“. Toto rozhodnutí bylo ponecháno následující valné hromadě. My se bohužel už nedovíme, jak to s brakovou literaturou dopadlo, protože záznamy končí ještě před konáním valné hromady.

Mírúmil

O této knihovně máme první záznam až z 16. února 1899, kdy nově zvolený výbor před převzetím knihovny žádá „*než se knihovna odevzdá, by byly novými čísly všechny knihy opatřeny, a vůbec by se nový seznam kněh pořídil*“.⁸¹

---

⁸¹ SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírúmil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907.

Nabídka časopisů v tomto spolku byla nejchudší. V roce 1899 se odebíraly noviny Národní listy a Česká demokracie. Na rok 1900 byl předplacen časopis Beseda lidu. O rok později přibýlo ještě Právo lidu. Předplatné všech tisků, kromě Národních listů, bylo zrušeno na valné hromadě 22. ledna 1905. Důvodem bylo že se málo čtou, a že Národní listy otiskují všechny zprávy mnohem dřív.

Půjčování knih probíhalo dvakrát v měsíci. K dispozici máme i knihovní řád z roku 1908.

1. Doba výpůjčky čtrnáct dní, větší díla měsíc.
2. V případě poškození nebo ztracení knihy se musí nahradit.
3. Pokuta za překročení výpůjční doby – 4 halíře za každý týden a knihu.
4. Knihovník ručí za pořádek v knihovně a dobu výpůjčky.⁸²

Osud německých knih je nám předložen v zápise z 6. července 1901, kdy bylo rozhodnuto, že se spolek zbaví německých knih. „*An je žádný nečte, ladem leží a místa v knihovně zaměstnávají*“. Spolek je nabídl Správě nemocnice, která nabídku přijala a zároveň požádala i o několik českých knih.

Na valné hromadě 25. ledna 1903 schválena částka 100 korun na nákup nových knih.

Klub českých turistů

Specifickou byla knihovna Klubu českých turistů. Od ostatních se odlišovala svým zaměřením, které se soustředilo na turistiku. Hlavní složkou tedy byly průvodce, cestopisy a mapy. První knihou, kterou KČT zakoupil, byl X. díl Sedláčkových Hradů, zámků a tvrzí Království českého. Podobné zaměření je patrné i u časopisů, kde byl vlajkovou lodí Časopis turistů vydávaný od roku 1899 ústředím Klubu českých turistů.⁸³

Spolek nebyl jenom pasivním příjemcem knih, ale také se zasloužil o vydání Průvodce po Liberci a okolí v roce 1901.⁸⁴ Snaha propagovat tuto knihu je i patrná i ze zápisu spolku Politický klub. Na žádost z nakladatelství Pavla Körbra z Prahy, aby spolek navrhl vhodnou osobu na sepsání Průvodce po Jizerských horách, byla nakladateli doporučena právě tato kniha.⁸⁵

---

⁸² SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírúmil, NAD 616, nezpracovaný materiál.

⁸³ Stanislav, Vladimír: Klub českých turistů v Liberci v letech 1900-1948, DP 2000, katedra dějepisu FP TU Liberec, s. 27.

⁸⁴ Tamtéž, s. 33.

⁸⁵ SOKA Liberec, fond Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, NAD 660, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1914.

Lidové knihovny a veřejné čítárny

Postupné zpřístupňování svých knihoven české veřejnosti volily České besedy v obou městech prakticky od svého vzniku. Jistým mezníkem pro všechny české knihovny bylo otevření Národních domů - 1904 v Liberci a 1909 v Jablonci nad Nisou. Tehdy vrcholily snahy o sloučení všech spolkových knihoven v daných městech do jedné lidové knihovny.

Liberecká lidová knihovna dokonce měla i jistý stimul zvenčí. Při plánování novostavby Národního domu v Liberci byl na výborovém sezení 12. září 1903 přečten dopis od p. K. Dvořáka z Písku. Tento pán daroval Č.B. sto knih, ale pod podmínkou, že v novém Národním domě bude zřízena ze všech českých spolkových knihoven jedna lidová knihovna. V průběhu stavby pak za účasti všech libereckých českých spolků proběhla v Matiční škole 23. srpna 1904 jednání o zřízení veřejné čítárny, bylo vytvořeno kuratorium, do kterého každý spolek vyslal dva zástupce. Jako první předala kuratoriu knihovnu Česká beseda ještě v roce 1904. Rozhodnutím Valné hromady spolku Dobročín 21. ledna 1906 byla knihovna tohoto spolku předána veřejné čítárně. Postupně se pak sloučily knihovny všech spolků. Na její udržování pak spolky přispívaly peněžními dary. K roku 1912 měla knihovna kolem tří tisíc svazků a počet výpůjček za rok se pohyboval okolo 10 000 svazků. Kromě knih bylo k dispozici okolo šedesáti časopisů a novin.⁸⁶

Podobný osud měly i jablonecké spolkové knihovny. Ty byly sloučeny v roce 1909, a nově postavený Národní dům v Jablonci n. Nisou se mohl vykázat veřejnou knihovnou. K dispozici bylo kolem jednoho tisíce svazků. Veřejná čítárna byla zřízena v restauraci.⁸⁷

Přednášky

Přednášky byly - vedle budování knihoven - dalším prostředkem ke vzdělávání členů. Jejich pořádání můžeme sledovat po celé období u všech sledovaných spolků. Tyto akce se připravovaly buď v samostatném termínu, anebo byly součástí valných hromad. Valné hromady zahajovala přednáškou nejčastěji jablonecká Česká beseda. U Vzdělávacího spolku Omladina tvořila přednáška nebo předčítání součást každé členské schůze.

Přednášející byli buď členové nebo pozvaní odborníci. S přednáškami samotných členů se setkáváme zejména v počátcích spolkového života. Například v únoru roku 1866 v liberecké

---

⁸⁶ Kudrnáč, Václav: Adresář českých menšin, Turnov 1912 s. 12.

⁸⁷ Tamtéž: s. 48.

besedě „někteří členové se uvolili, že každou neděli nebo ve svátek budou mít přednášky z vědy nebo jiných předmětů“. Pánové si rovnou témata přednášek rozdělili následujícím způsobem „p. Koláček – český dějepis a k tomu chce zakoupit Slovanské starožitnosti, p. Novák - přírodovědecké, p. Peukert – český pravopis, p. Žák – technické věci“.⁸⁸ Tyto přednášky probíhaly po celý rok 1866 a byly zřejmě hojně navštěvovány - dokládá to usnesení z 5. března téhož roku, které uvádí, že děti a nečlenové na přednášky nebudou vpuštěni. Jednotlivé spolky se na jimi pořádané přednášky navzájem zvaly, ale návštěvy nesměly být na úkor vlastních členů. Zajímavý je i přístup k některým tématům. V roce 1870 probíhaly každou středu v České besedě v Liberci přednášky o „tělovědě a zdravotědě“, které připravoval pater Bernat. V pozdějším období už se podobným přednáškám věnovali učitelé nebo lékaři. Oblíbenými a nutnými tématy byla témata právníká (například přednáška adjunkta Šolce „o trestním právu“, přednesená na valné hromadě jablonecké České besedy 21. dubna 1888).

Spolky se také snažily ve svých přednáškách přinášet nové poznatky a aktuální novinky z různých oborů. S takovými tématy se setkáváme zejména u České besedy v Liberci. „Přednášky se odbývali v oboru fisickém o rychlozvěstu, či telegrafu.“⁸⁹ Z jiného oboru byla přednáška „o nové míře a váze“ jejíž pořádání bylo schváleno 4. listopadu 1872.⁹⁰

Snahou výboru tohoto spolku byly i přípravy přednášek slavných osobností; jako příklad mohou sloužit dva slavní cestovatelé E. Holub a E. S. Vráz. Doktora Holuba požádal výbor liberecké Besedy, aby udělal přednášku pro liberecké Čechy v době jeho pobytu v Liberci (dr. Holub zde přednášel na pozvání spolku Naturfreunde). Cestovatel z důvodu časové zaneprázdněnosti odmítl, ale přislíbil setkání do budoucna. Také věnoval spolku své dílo Sedm let v Africe a Brehmův Život zvířat.⁹¹ Úspěšnější bylo pořádání přednášek cestovatele Vráze, který liberecké Čechy navštívil několikrát na pozvání České besedy nebo místního odboru Klubu českých turistů. Při jeho návštěvě v roce 1906 dokonce KČT uspořádal odpolední přednášku výhradně pro školní mládež.⁹²

---

⁸⁸ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 5, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1863-1868, zápis 18. února 1866.

⁸⁹ Tamtéž: Zápis z valné hromady 15. listopadu 1868.

⁹⁰ Jednalo se o metrickou soustavu zavedenou zákonem z roku 1871 se závaznou účinností od 1.1. 1876. Blíže k tématu Vademecum s. 141.

⁹¹ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 8, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1876-1883, zápisy z 13. listopadu 1880 a 9. ledna 1881.

⁹² SOKA Liberec, fond Klub českých turistů - župa lužicko -jizerská Liberec, , Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1900-1908.

Zcela specifickou formou vzdělání byla „dotazní skříň“ spolku Omladina. Do této skříně dávali členové své dotazy, které byly zodpovídaný na členských schůzích. Tyto dotazy můžeme rozdělit do několika kategorií. Samozřejmě že se zde nacházela řada dotazů typu: „Co bylo dřív vejce, nebo slepice?“ „Z jaké příčiny se pije pivo?“, „Proč nenávidíte spolek obuvnický?“ A podobně. O některých můžeme pochybovat, jestli to tazatelé mysleli vážně („Zdali zdánlivě mrtvý dýchá?“).

Většina otázek ale byla myšlena vážně. Příklady otázek uvádí následující tabulka:

Otázky na socialistické hnutí	Příroda, lidstvo
Mohou se spojit proletáři celého světa, když se nemohou spojit v jednom městě?	Jeli možné aby severní a jižní točnu lidé obývali a tam se živili?
Co jest význam 1. máje?	Co nás učí příroda?
Proč nám slavná buržuazie nedovolí slavit první květen?	Čím bude lid na nejvyšším stupni intelektu?
Pomáhá - li nám buržuazie šířit socialismus?	Co je charakter aneb charakteristické jednání?
	Jak povstal svět? (vysvětleno podle Darwinovy teorie)
Cizojazyčné termíny	Náboženství
Co znamená slovo etiketa?	Proč vlastně jest založená katolická víra ?
Co jest iniciativa?	Proč nenávidí proletariát kněze ?
Co je foliant ?	
Co je doktrinář ?	
Politické otázky – zakázány a nezodpovězeny	Jiné
K čemu by nám bylo hlasovací právo, kdybychom ho měli?	Co jest stenografie a jak rychle je možno ji naučit?
Co je anarchie?	Jak se používá rozum?

Tabulka č. 4

Šíře otázek byla nepřeborná. Je patrná snaha odpovědět na všechny otázky vyjma nepovolených politických. Ale otázky na politiku a socialistické hnutí měly velice tenkou hranici. Odpovědi na všechny otázky byly podávány z pléna, někdy byla otázka pro náročnost

nebo obsáhlost odpovědi odložena do příští schůze, nebo nebyla zodpovězena vůbec. K naší velké škodě jednatelské zprávy neuvádí odpovědi.⁹³

Všední a sváteční dny spolkového života

Zábavní, hudební a dramatické odbory

Zábavní, hudební a dramatické odbory byly součástí každého spolku. Vedle pořádání zábav a výletů byla patrná snaha členů spolků také hrát divadlo. Provozování ochotnického divadla mělo v Čechách dlouhou tradici a bylo velmi oblíbené; zakládání divadelních odborů a ochotnických divadel proto patřilo - vedle budování knihoven - k dalšímu kulturně vzdělávacímu programu českých spolků.

Všechny druhy odborů vznikaly většinou z popudu samotných členů. Zajímavé je, že takový odbor fungoval pod hlavičkou spolku, ale v zásadě byl samostatný. Měl svůj vlastní výbor zvolený na samostatné valné hromadě. V tomto výboru byli většinou dva zástupci výboru spolku. Odbor si vedl vlastní účetnictví a účetní zprávy předkládal celospolkovému výboru. Zisky z představení se odváděly do spolkové pokladny. Náklady spojené s provozem divadla byly hrazeny z části z výdělků samotného odboru, zčásti ze spolkové pokladny. Jednotlivé odbory také musely předkládat jednatelskou zprávu valné hromadě spolku. Do odboru mohl vstoupit kdokoli. Tento fakt někdy vedl k nevraživosti mezi členy spolku a ochotníky. Hlavním důvodem těchto sporů byla skutečnost, že někteří ochotníci nebyli členy spolku a neplatili členské příspěvky. Jako všechny aktivity spolků, také hraní divadla záviselo na prostorách.

Činnost všech typů odborů procházela po celé sledované období různými stádii vzniku, trvání a zániku. Vždy je patrné prvotní nadšení provázející vznik nového odboru, později postupný útlum, přerušení činnosti a zánik.

Nové možnosti se zejména divadelním odborům otevřely po vybudování Národních domů v obou městech. V obou městech už při plánování stavby bylo počítáno s umístěním sálu a jeviště pro ochotníky. Díky tomu měly všechny spolky k dispozici moderní divadelní jeviště. Liberecké jeviště bylo dokonce v roce 1909 vybaveno elektrickým osvětlením a

---

⁹³ SOKA Liberec, fond Archiv města Liberce, NAD 25, část II., karton č. 2124, sg. VIII/ 5-97.

reflektory. Zlepšení kvality jeviště komentoval i jednatel ve své zprávě přednesené na valné hromadě spolku 25. ledna 1910. „*Kdo navštívil některé divadelní představení v besední dvoraně, po zavedení elektrického světla na jeviště, zajisté dozná, že tím divadlo velmi získalo na ceně a přitažlivosti*“. O pronájmu sálu a jeviště se nám zachovala vyhláška vydaná správním výborem České besedy. Podle této vyhlášky zadával taneční sál bez jeviště hostinský. Jeviště mohlo být pronajato pouze správním výborem spolku. Byl vypsán seznam podle kterého se můžeme zorientovat jaké aktivity se na jevišti provozovaly. „*Koncerty, zábavy s výstupy, sezení na jevišti při zábavách, dekorace na jevišti, cvičení sokolská*“ - za každou z uvedených položek se platilo 10 korun. Dále bylo ve vyhlášce uvedeno „*Mimo toho musí se zapraviti zároveň poplatek 2 až 4 korun za dozor a úklid sluhovi neb divadelnímu mistrovi. Za každou jinou dekoraci neb změnu jeviště třeba složit dalších 10 korun. Poplatky musí se zapraviti ihned při zadání pro pořádání divadelních představení propůjčuje se jeviště výborem České Besedy jen divadelnímu společenstvem aneb samostatným divadelním ochotnickým spolkům za podmínek zvlášť ujednaných. bez divadelního mistra neb sluhy České Besedy se jeviště nezadá.*“⁹⁴

Zbývá se ještě zmínit o jedné z aktivit spolků na poli zábavy i „vzdělání“. Od roku 1901 se poprvé v zápisech spolku Mírúmil objevují zprávy o pořádání tanečních hodin. Spolek pro tento účel objednal 200 legitimací 15 plakátů a čtyři muže z kapely p. Hokeše. V roce 1903 byly zrušeny kvůli vytíženosti místních učitelů tance.⁹⁵ Z tohoto záznamu tedy můžeme odvodit, že v tomto období byla výuka tance populární. Své taneční hodiny pořádala i liberecká Beseda. První záznamy o jejich pořádání u tohoto sdružení pochází z roku 1905.

Zábavy

Častou náplní činnosti všech spolků bylo pořádání společných zábav. Členové sdružení se bavili často a rádi.

Spolkové zábavy můžeme rozdělit do několika kategorií - od prostého společného posezení u klavíru až po velké plesy. Nejčastější (a nejméně nákladné) byly oblíbené pěvecké a deklamatorní zábavy, které si spolky zajišťovaly ze svých personálních zdrojů. Kvalita zábavy závisela přímou úměrou na kvalitě místního divadelního nebo pěveckého odboru.

---

⁹⁴ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 13, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1904-1914, zápis 5. března 1908.

⁹⁵ SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírúmil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907, zápisy z 19. září 1901 a 17. listopadu 1903.

Dalším stupněm na žebříčku zábav byla taneční zábava většinou také spojená se zpěvem a přednesem. Nákladnější byly taneční věnečky, nejhonosnější pak plesy.

Zábavy se pořádaly při různých formálních příležitostech, nebo na prosté přání členů. Byly také pořádány „*k udržení a rozšíření členstva*“.⁹⁶ Mezi hlavní důvody pořádání zábav můžeme také zařadit získávání příspěvků na české školství v obou městech.

Společenskou akci na konci roku „Silvestrovskou zábavu“, podle dostupných materiálů, pořádali všechny spolky po celou dobu sledovaného období. Časté byly velikonoční taneční zábavy. Většina sdružení organizovala také Anenské a Kateřinské věnečky. Josefská zábava, která měla největší tradici v liberecké České besedě, probíhala většinou formou deklamatorní a pěvecké zábavy. Tradiční byla posvícenská zábava. V době vánočních svátků byly organizovány vánoční stromky pro děti z chudých rodin. Tato akce byla pořádána zejména spolkem Dobročín a první zmínka o ní je v zápisech z roku 1876, prostředky na vánoční strom se získávaly prostřednictvím „*krejcarové sbírky*“.⁹⁷ Masopustní období pak samozřejmě bylo dobou, kdy se tančilo stále, na věnečku nebo na plese.

Organizování zábav bylo většinou v rukou zábavních odborů, nebo zvoleného „*komité*“. Výjimku tvořil spolek Mírumil, kde organizování všech zábav zůstávalo v rukou výboru. Nutno podotknout, že v organizování zábav působil tento spolek jako nejlepší organizátor ze všech. Z uvedených zápisů z let 1899-1907 je patrné, že spolek Mírumil měl při pořádání svých zábav vždy vyrovnané účty. Pouze vyúčtování dvou zábav skončilo v červených číslech. Pokud se nabízí otázka jestli to nebylo malým počtem zábav, tak opak je pravdou. V počtu pořádaných věnečků, plesů, koncertů tento spolek minimálně v letech 1899-1904 všechny ostatní spolky převyšoval.

Organizování velkých plesů bylo finančně poměrně náročné. Někdy se stávalo, že stav spolkové pokladny neumožnil pořádat tuto reprezentační akci. Tak tomu bylo například u liberecké České besedy, která po otevření Národního domu v roce 1905 organizovala spolkový ples až v roce 1909.⁹⁸

O tom jaké byly náklady a následující příjem z plesu, si můžeme udělat představu podle vyúčtování maskarního plesu spolku Mírumil z roku 1899. Z uvedené tabulky je patrné, že zisk z této akce byl 154 zlaté a 54 krejcarů.

---

⁹⁶ Takové zábavy byly poměrně časté a s tímto odůvodněním se setkáváme u všech spolků.

⁹⁷ Vánoční stromy organizovaly také Česká beseda v Liberci, později odbor Národní jednoty severočeské a spolek Karolína Světlá.

⁹⁸ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 13, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1904-1914.

VYDÁNÍ		PŘÍJEM	
Hudba a pivo hudebníkům	64 zl. 36 kr.	Vstupenky v předprodeji	305 zl. 50 kr.
Sál	29 zl.	Vstupenky u pokladny	34 zl. 81 kr.
Tiskopisy	37 zl.	Kytičky	14 zl. 76 kr.
Dekorace	15 zl.	Čepice	8 zl. 50 kr.
Květiny	7 zl.	Dar od masky	23 kr.
Čepice	6 zl. 30 kr.		
Ceny pro nejlepší masky	40 zl. 30 kr.		
Žádost na magistrát	2 zl.		
Inzerce	3 zl.		
Odznaky a špendlíky	1 zl. 30 kr.		
Sluhovi	4 zl.		
Náklady celkem	209 zl. 26 kr.	Příjem celkem	363 zl. 80 kr.

Tabulka č. 5

Plesy a věnečky byly pořádány hlavně pro členy, ale navštěvovány byly i běžnými občany. Některé akce byly pořádány výhradně pro členy. Jablonecká Česká beseda má ve svých záznamech i usnesení o přístupu cizích hostů na spolkové zábavy. V doprovodu člena spolku mohl nečlen navštívit zábavu třikrát. Pokud se chtěl tento host bavit dál, musel se stát členem spolku.⁹⁹

Na plesy a věnečky byly samozřejmě také zvány ostatní spolky. Sdružení vysílala většinou dva až tři zástupce. Na akci byl těmto návštěvníkům vyhrazen slavnostně ozdobený takzvaný „*deputační stůl*“. V některých případech se můžeme setkat také s určitým omezením, kdy se výbor rozhodl pozvat pouze ty spolky „*kteřé samy zvou*“.¹⁰⁰

⁹⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Česká beseda, NAD 51, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1871 - 1892, zápis 22. března 1879.

¹⁰⁰ SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírůmil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907, zápis 31. ledna 1901.

Organizace takové akce byla náročná a bylo potřeba jí plánovat s předstihem. Problém byl zejména v získání vhodných tanečních prostor, které byly zejména v masopustním období zadávány dlouho dopředu.¹⁰¹

O tom jak vypadala výborně zvládnutá příprava plesu, si můžeme udělat představu podle zápisů spolku Mírúmil. Jednalo se o tradiční maškarní ples, který spolek pořádal každý rok. Jako příklad byl zvolen ples z roku 1901.

První usnesení ohledně plesu je už z 23. srpna 1900, kdy se na výborové schůzi stanovil datum plesu (2. únor 1901) a také místnost (Koloseum). Na další schůzi 20. září už byl termín a sál potvrzeny. Vzhledem k tomu, že v době plánovaného plesu se měli střídát nájemci Kolosea, ujistili se zodpovědní pánové o pronájmu místnosti ještě dvakrát. Zprávu podal p. jednatel na schůzích 18. října a 15. listopadu. Následovala mimořádná schůze 2. prosince na které byla přijata tato rozhodnutí:

1. Výtěžek z plesu se rozdělí rovným dílem mezi spolkovou nadaci a nemocniční pokladnu.¹⁰²
2. U tiskaře Köhlera z Růžodolu se objedná 30 plakátů, 1 200 pozvánek a 700 vstupenek.¹⁰³
3. Stanovení vstupného na 1 korunu v předprodeji a 1 korunu 40 haléřů u pokladny.¹⁰⁴

Další plánování proběhlo 10. ledna 1901, kdy byl udělán rozpis na zvaní. Určilo se pět dvojic takzvaných „zváčů“, kteří měli rozděleny jednotlivé čtvrtě Liberce a okolí ve kterých roznášeli pozvánky a osobně zvali na akci. Během dalších schůzí museli podávat hlášení o tom jak pokračují, a kolik se podařilo prodat vstupenek. Dále byla vybrána kapela pana Hokeše.¹⁰⁵

Poslední mimořádná schůze před plosem proběhla 31. ledna. To už zbývalo „doladit“ pouze pár detailů. Právě tyto detaily dokreslují celkovou představu o celém plese.

---

¹⁰¹ Například výbor liberecké Č.B. na poradě 28. listopadu 1879 konstatoval, že na masopustní období jsou již všechny sály zadány. Nakonec se jim podařilo sehnat volný termín 10. ledna v sále Střelnice.

¹⁰² Blíže k nadaci spolku Mírúmil v části věnované slavnostem.

¹⁰³ Tomuto tiskaři byla poslední zakázka svěřena 8. srpna 1901. Pak se zakázky zadávaly výhradně českým tiskařům p. Slukovi v Turnově, později byl „dvorním“ tiskařem spolku p. Kotrba v Železném Brodě.

¹⁰⁴ Korunová měna byla zavedena v roce 1892, ale poměr přepočtu rakouské měny 1 zlatý = 2 koruny byl povolen až do roku 1900. Blíže k problematice Vademecum pomocných věd historických, Jinočany 1994, s. 396.

¹⁰⁵ Spolek Mírúmil podle dostupných záznamů vybíral po celou dobu pouze mezi dvěma kapelníky p. Hokešem a p. Sokolářem. Obě kapely se pravidelně na akcích spolku střídaly.

Hudba zajištěná p. Hokešem měla podle smlouvy hrát od půl deváté večer až do šesti hodin ráno. Pokud tento čas porovnáme se současnou praxí na plesech, nezbyvá nám, než jenom žasnout nad taneční výdrží našich předků. Kapelník také dostal přísné nařízení, aby dodržel taneční pořádek.

Dále byly pořízeny tři druhy maškarních čepic dva pro pány a jeden pro dámy - vždy po šedesáti kusech. Tyto se prodávaly u vstupu do sálu. K jejich prodeji byli vybráni dva muži z výboru.

O jisté pohodlí tanečníků se mělo postarat několik tabulek s upozorněním že „*Kouření se v celém tanečním obvodu zapovídá*“.

Cena šatny byla stanovena na 3 krejcare.¹⁰⁶ Zároveň bylo uděleno povolení dvěma ženám, aby v sále prodávaly pečivo. Spolkový sluha p. Čáp byl požádán, aby dělal portýra. Rovněž byli požádáni všichni pořadatelé, aby v případě výtržnosti zakročili společně a nenechávali pacifikaci výtržníka na jednotlivci. Jako všechny maškarní plesy Mírumilu byl i tento úspěšný a přinesl zisk 400 korun a 72 haléře.

Jak byl použit výtěžek z plesu tohoto spolku už víme. Zbývá se zaměřit na zisky ze zábav ostatních spolků. Peníze, které vynesly spolkové zábavy, měli různé využití. V počátcích každého spolku byli určeny především spolkové pokladně a použity většinou na nákup nových knih. Časté byly odvody na národní záležitosti (Národní divadlo, pomníky českých osobností, podpora nově vznikajících českých spolků). Už od prvních zábav se setkáváme s příspěvky na české školy v obou městech. V tomto případě byly přímo na podporu českého školství pořádány různé společenské akce. Samozřejmě se nezapomínalo ani na charitu zaměřenou především na chudé školní děti. Po celé období se můžeme setkat i se solidárními příspěvky zasílané ze zisku na postižené povodněmi nebo požáry v celém Českém království.

Výlety

Devatenácté století přináší objev turistiky a trávení volného času v přírodě. Podnikání společných výletů patřilo k oblíbeným spolkovým činnostem. Pořádaly se vycházky do blízkého okolí nebo celodenní výlety, při kterých se členové spolku buď spolehli na vlastní síly, nebo využili vlakového spojení.

---

¹⁰⁶ Tady se setkáváme s jistými zmatky, které přinášel přechod na korunovou měnu. Při plánování výdajů se setkáváme jak se zlatými, tak s korunami, vyúčtování je už v korunách. Tento problém je patrný v tomto období u účetních výkazů všech spolků.

Výlety byly také jednou z akcí, na kterých spolky spolupracovaly mezi sebou a pořádaly je společně. Pravidelné byly výlety s jabloneckými Čechy.

Výlety byly spojovány se zábavou a obvykle se při nich uspořádala sbírka. Sbírký měly podobné užití jako výnosy z ostatních zábav. Jako příklad může sloužit vycházka do „*blízkého lesíka*“ pořádaná libereckou Českou besedou za účasti Dobročinu a konzumního družstva Včela. Při této vycházce proběhla sbírka na českou školu, která vynesla 3 zl. 60 kr. Zároveň se pořádala loterie, která spolu se ziskem z prodeje piva (lahvového) přinesla zisk 12 zl. 38 kr. Z této částky bylo věnováno 10 zl. na výstavbu pomníku J. E. Purkyně v Praze. Zbytek částky byl věnován „*pohořelým v Bakově*“.¹⁰⁷

Mezi nejčastější cíle výletníků patřil Český dub, Valdštejn, Turnov, Prachovské skály a Sychrov. Někdy se jezdilo i za hranice do Ojbína, vlak odjížděl v osm hodin ráno.¹⁰⁸

Místní odbor Národní jednoty severočeské v Liberci zorganizoval v roce 1895 pro děti z české školy návštěvu Národopisné výstavy československé. Na financování této výpravy se podílely všechny spolky, žádosti o podporu byly uveřejněny také v novinách. Dále se pořádalo několik koncertů. Výstavu měly děti (100 z veřejné školy a 20 z matiční) navštívit 19. srpna¹⁰⁹. Ve vyúčtování této akce byly uvedeny tyto položky: „*Dráha, divadlo, mostné, snídane a jiné 168 zl. 87 kr.*“ Následující položka byla „*Odškodnění průvodčímu 43 zl. 67 kr.*“¹¹⁰

Pořádání výletů měl jako svou hlavní náplň Klub českých turistů. Podívejme se na pozvání, kterým doslova poeticky nabízel výbor výlet na známá místa.

Pan pořadatel doporučuje známou sice avšak vždy vděčnou vycházku na Malou Skálu. Dráhou ve 3 h. 17 min. vlakem z Liberce až do Rychnova, potom přes Kopaninu pěšky na Frýdštejn a dále na Malou Skálu. Výlet tento v tento čas kdy ovocné stromy v plném květu jsou, zajisté bude krásný.“¹¹¹

Slavnosti

---

¹⁰⁷ SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 6, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1868-1870, zápis z v.h. 10. října 1869.

¹⁰⁸ Fond, ČB, kniha 7, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1870-1876, zápis 25. května 1870.

¹⁰⁹ SOkA Liberec, fond Národní jednota severočeská, NAD 657, zápisy ze schůzí 1894-1928, zápis 6. srpna 1895

¹¹⁰ Tamtéž, 23. srpna 1895.

¹¹¹ SOkA Liberec, fond Klub českých turistů - župa lužicko -jizerská Liberec, , Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1900-1908, zápis 8. května 1900.

Tak jako v životě lidí, tak i v činnosti spolků se v průběhu roku střídaly všední dny s časem svátečním. Oslavy byly důležitou součástí spolkového života, slavnosti se pořádaly k nejrůznějším příležitostem. Patřily mezi ně oslavy trvání spolků, dále jubilea a významné dny císařské rodiny, svátky českých světců, výročí českých velikánů (žijících i zemřelých); největší oslavy probíhaly při otevření Národních domů.

Slavnosti připomínající významné české osobnosti

Prvním záznamem o oslavě, spojené s českou historickou osobností, je usnesení výboru České besedy v Liberci ze dne 4. listopadu 1864 uspořádat v besední místnosti zpěvackou a deklamatorní zábavu k poctě jmenin Karla Havlíčka Borovského. V průběhu námi sledovaného období se podobným způsobem připomínala památka Jana Husa, Jana Amose Komenského a jiných. Podobným způsobem probíhaly i oslavy žijících osobností. Ve všech spolcích se připomínala jubilea Františka Palackého. Například v roce 1868 opět liberecká Česká beseda oslavila 13. června narozeniny F. Palackého, tak že „*před ověnceným poprsím oslavence byl předčítán jeho stručný životopis*“. Z dalších osobností to byli například Pravoslav Trojan nebo František Ladislav Rieger. Při sedmdesátinách posledně jmenovaného probíhala drobná slavnost následujícím způsobem. 9. prosince 1888 se v budově České besedy konal večírek, na kterém byla přednesena úvaha o Riegrově životě. O den později, v den Riegrových narozenin, byl oslavenci zaslán blahopřejný telegram, rovněž byla vyslána dvoučlenná delegace, která osobně tomuto čestnému členovi spolku poblahopřála na slavnostním banketu v Praze.¹¹²

Slavnosti k uctění světců

Svátky světců se slavily většinou uspořádáním taneční zábavy nebo věnečku. Pravidelně se setkáváme s oslavou svátku sv. Josefa, sv. Anny, sv. Kateřiny. U příležitosti svátku sv. Václava pořádala Česká beseda v Liberci od roku 1865 pravidelné české bohoslužby. Poslední zmínka o této slavnostní mši je z roku 1869. V tento rok se akce příliš nezdařila, výbor včas neuvědomil členy a byl členy kritizován. „*Když se podobná vydání činí, by se*

---

¹¹² F. L. Rieger byl čestným členem liberecké České besedy od roku 1865, stejně jako F. Palacký.

údům ohlášení v pravý čas se dostalo, aby podruhé zase kostel prázdný nebyl.“¹¹³ Další oslavy českého patrona probíhaly formou zábav.

Slavnosti jubileí císařské rodiny

Aktivity uctění císaře a jeho rodiny spolky realizovaly ve dvou rovinách - veřejné a spolkové. Veřejně se odehrávaly oslavy ve městech a bývalo pravidlem, že městská rada pozvala „*četnější spolky*“ na oficiální slavnost. Druhá rovina oslav probíhala na spolkové úrovni. Většina spolků předávala magistrátu blahopřání k císařovým narozeninám. Mezi další oslavované události patřila výročí sňatku „*Jejich veličenstev*“, zasnuby a sňatek korunního prince Rudolfa.

Jako konkrétní příklad může sloužit oslava stříbrné svatby „*Jejich veličenstev* císaře a císařovny“ v roce 1879. Česká beseda v Liberci obdržela pozvání do slavnostního průvodu pořádaného magistrátem.¹¹⁴ Členové byli vyzváni oběžníkem k účasti v průvodu. Zábavní a dramatický odbor uspořádal slavnostní představení. 5. dubna 1879 byly zakoupeny dva obrazy „*Jejich veličenstev*“. Samotná oslava byla v České besedě zahájena 24. dubna 1879 v osm hodin večer slavnostním proslovem. Po té následovaly čtyři jednoaktovky v podání divadelního odboru České besedy. Za slavnostní představení bylo vybíráno vstupné 30 kr. k sezení a 20 kr. k stání.¹¹⁵ Podpůrný spolek Mírumil u příležitosti této oslavy založil Nadaci na podporu vdov a sirotek po svých zemřelých členech.¹¹⁶

Jablonecká Česká beseda zmiňuje ve svých záznamech oslavy zasnub a sňatku korunního prince Rudolfa s princeznou Stephanií. 31. ledna 1880 byl na zasedání výboru přečten přípis z místodržitelství, ve kterém je vyjádřen dík „*Jejich výsostí*“ za blahopřání k zasnubám. Následovalo svolání slávy „*Jejich výsostem*“. O rok později, 14. dubna 1881, byli jablonečtí vyzváni městskou radou, aby se účastnili slavnosti pořádané ke sňatku následnického páru. Městská rada oslovila Českou besedu při této příležitosti ještě 2. června

---

¹¹³ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 1, zápis z valné hromady 10. října 1869.

¹¹⁴ SOKA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 1, zápis 8. 2. 1879

¹¹⁵ Hrály se tyto kusy: Veselohra Uniforma maršála Radeckého, komický trojzpěv Advokáti, veselohra Montek a Kapulet, „*fraška*“ Roztržití. SOKA Liberec, Č.B. , karton 1, inv. č. 29 - soudobá dokumentace ke spolku.

¹¹⁶ Úroky z fondu Nadace se rozdělovaly jednou ročně. Nadační výbor tvořilo pět zástupců řádných členů spolku, čtyři členové výboru a předseda spolku. Oznámení o rozdělování úroků bylo oznámeno v Pražských listech a v Politice. Na nadační schůzi byly pak z doručených žádostí vybrány tři až čtyři žadatelky. Na každou žádost byla přidělena částka od 6 do 8 zlatých. SOKA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírumil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907.

1881. Tehdy žádala příspěvek na Nadaci Rudolfa a Stephanie na ošacení chudých školních dětí. Příspěvek 15 zlatých je dokladem tehdy ještě korektních vztahů jabloneckých s magistrátem.

Důstojně mělo být oslaveno také čtyřicetileté výročí panování císaře Františka Josefa I. Naplánovaný večírek se ale nekonal, jelikož si sám císař žádné oslavy nepřál. Spolkům bylo toto rozhodnutí oznámeno prostřednictvím magistrátu.

Oslavy výročí založení spolků

Oslavy založení spolků jsou nejlépe popsány v knihách zápisů liberecké České besedy a Dobročinu, u nichž můžeme sledovat průběh příprav takřka krok za krokem. Druhým extrémem jsou zápisy České besedy v Jablonci, kde překvapí naprostá absence jakékoliv zmínky o přípravách nebo konání slavnosti k připomenutí trvání spolku (dochované záznamy přitom pochází z let 1871-1892, a pětileté až dvacetileté výročí by se do časového rozmezí dostupných zápisů vešlo).

Česká beseda Liberec

Oslavy výročí založení České besedy v Liberci můžeme sledovat od roku 1873, kdy se slavilo desetileté jubileum (bohužel nemáme zprávy o tom, jestli proběhla akce k pětiletému výročí, protože roky 1867 a 1868 nejsou v knihách protokolů úplné). Od desetiletí trvání spolku se pořádaly po pěti letech slavnosti, které byly pojaty různě - od prostých připomenutí až po dvoudenní honosné oslavy při padesátém výročí spolku.

První zmínka o přípravách oslavy deseti let trvání spolku je v záznamu ze schůze z 10. dubna 1873. Byl zvolen tříčlenný výbor, jehož úkolem bylo postarat se o „*předběžné práce a přiměřeného svolání*“. O měsíc později, 10. května, zmíněný výbor předložil první návrh průběhu slavnosti.

1. V určený den se měli členové výboru ráno shromáždit ve spolkových místnostech a odtud jít společně na bohoslužbu.
2. Odpoledne slavnostní schůze, na které měl předseda pronést slavnostní projev. Dále měly být předneseny „*dvojzpěvy*“. Na konec ještě jeden slavnostní projev.
3. Večer se měl konat věneček.

Dále přípravný výbor nadnesl otázku pořádání společného slavnostního banketu, kam by byli pozváni čestní členové - ovšem pod podmínkou, že by náklady na vstupné nepřekročily 2 zlaté. Dále byly schváleny výdaje na pozvánky a výzdobu do 30 zlatých.

Další přípravy probíhaly ve stínu neshod s hostinským Čechem, který měl v nájmu výčep piva ve spolkové místnosti, toho času u paní Seligové.¹¹⁷ Na schůzi 28. června byl stanoven termín konání oslavy na 6. července, a to s výše uvedeným navrženým programem. Podle nákupů na zařízení zahrady u pí. Seligové, lze odhadnout, že celá oslava byla pojata jako zahradní slavnost. Byla objednána tři vědra plzeňského piva, což je v dnešním přepočtu téměř 170 litrů.¹¹⁸ Plzeňské bylo objednáno pouze pro slavnost, jinak v této době členové České besedy popíjeli pivo jablonecké. Celkem se na slavnosti vypilo dvacet osm věder piva (1 584 litrů). Hudba byla zajištěna od čtyř hodin odpoledne až do deseti hodin večer. K tanci a poslechu hrála osmnáctičlenná liberecká městská kapela. Náklady na kapelu neměly přesáhnout 35 zlatých.

Fakticky se slavnost velmi vydařila. Přijely delegace různých spolků, zejména Sokolů. Průvod od nádraží do spolkových místností doprovázely písně turnovského pěveckého spolku. Kapela hrála až do jedenácti hodin večer. Pak byly delegace spřátelených spolků, opět s velkou slávou, doprovozeny na nádraží.¹¹⁹ Nutno podotknout, že podobný průvod už by například za deset let nebyl možný z důvodů nacionální nesnášenlivosti.

O několik dní později, při předložení účtů za slavnost, ale přišlo vystřízlivění. Náklady byly spočítány na 286,44 zlatých, kdežto příjmy dosáhly jen 226,66 zlatých. Pro vyšetření finančního schodku ve výši 59,78 zlatých, byla zvolena 17. července pětičlenná komise. Do 2.srpna bylo vše vyřešeno, stačilo pouze některé výdaje na zařízení zahrady přesunout do celkové spolkové bilance.

Oslavy o pět let později se příliš nevyvedly. Přípravy odstartovalo usnesení z 5. května 1878, kdy byly svěřeny přípravy slavností zábavnímu odboru, ten mohl požádat o pomoc kohokoliv z řad členů.

Na 29. června byl připraven bohatý program - odpoledne zahradní slavnost s vystoupením komika Jindřicha Mošny a koncertem vojenské kapely, večer ples na Střelnici. Připravená

---

¹¹⁷ Blíže ke sporu: Chocholoušková, Hana: Pivo v životě České besedy v Liberci. In: Pax bello potior. Sborník věnovaný počtě doc. PhDr. Rudolfovi Andělovi, CSc., Liberec 2004, s. 211-212.

¹¹⁸ Podle dolnorakouské soustavy měř a vah obsahovalo 1 vědro 56,586 litrů. Viz Hlaváček, Ivan – Kašpar, Jaroslav – Nový, Rostislav, Vademecum pomocných věd historických, Jinočany 1994, s.146

¹¹⁹ SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, karton 1

zahradní slavnost byla znemožněna prudkým deštěm. Večerní ples měl velmi slabou účast. Jestliže před pěti lety výbor prošetřoval schodek 59,78 zlatých, tak po zmařené slavnosti v roce 1878 byl postaven před schodek 113,15 zlatých.¹²⁰ Přesto byl zábavnímu odboru 13. července povstáním vzdán dík za přípravu.

Připomínka dvaceti let České besedy byla poslední, kdy spolek ještě neměl k dispozici vlastní prostory. Slavnost proběhla 27. května 1883 ve Vereinshalle. Na programu bylo divadelní představení a večer volná zábava. 28. dubna 1883 byl pro přípravu zvolen tříčlenný výbor, v jehož čele stál předseda divadelního odboru J. Chaloupecký.

Dvacáté páté výročí se řadí mezi nejsmutnější. Přestože bylo pečlivě naplánováno na 8. září 1888, tak se v tento den nekonalo. Příčinou bylo nedostavěné divadelní jeviště a neudělení povolení pořádat divadlo od magistrátu.¹²¹ Slavnost se konala v náhradním termínu 29. září o rok později. Ale i toto datum bylo spojeno s problémy. Liberecký magistrát zakázal v den slavnosti vystoupení turnovské hudbě a pěveckému spolku z Turnova. Tento zákaz se podařilo na poslední chvíli zvrátit, zejména díky intervenci MUDr. Šamánka.¹²² Byl vydán slavnostní list „Z Podještědí“.¹²³

Padesátileté výročí spolku už provázela dvoudenní slavnost. Tato se příliš nelišila od výše popsaných. Zajímavá je pro badatele díky zachovaným gratulacím, které přicházely z celých Čech, ale i ze zahraničí. Album telegramů k padesátiletému výročí spolku je k dispozici v SOKA Liberec.¹²⁴

Dobročin

---

¹²⁰ Mach František: Paměti České besedy, Od počátků českého hnutí v Liberci roku 1844 až do roku 1882, dle zpráv P. J. Bernata a dle dokladů archivních sepsal a v knihu tuto zanesl František Mach. (rukopis, 1885), s. 108.

¹²¹ V této době vrcholila přestavba besedního domu.

¹²² SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 10, jednatelská zpráva z valné hromady 26. ledna 1890.

¹²³ Na dvaceti jedna stánkách si můžeme přečíst proslov Elišky Krásnohorské, stručné dějiny spolku od roku 1863 do roku 1888, drobné příspěvky ze života v Liberci, a několik básní. Vydání tohoto listu také provázela smůla. Druhý den po slavnosti byl zkonfiskován. Následovala důtka udělená c. k. místodržitelstvím prostřednictvím magistrátu, pro překročení stanov. Zároveň s důtkou přišlo i upozornění, že pokud spolek v budoucnosti udělá tento přestupek proti stanovám ještě jednou, bude rozpuštěn. Tento zásah se podle dostupných pramenů nepodařilo blíže objasnit. SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 10, jednatelská zpráva z valné hromady 26. ledna 1890.

¹²⁴ SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 4.

Dostupné zápisy spolku Dobročín nám umožňují nahlédnout do příprav dvou oslav. Oslaveno mělo být výročí desetiletého a patnáctiletého trvání spolku. K přípravám prvního výročí máme několik krátkých záznamů, ale u druhého jsou k dispozici záznamy podrobnější. Tento fakt byl možná způsoben také tím, že první oslava se chystala v době vyvrcholení sporů, které vedly k vyloučení člena výboru Šantrocha a následnému odchodu jeho příznivců.¹²⁵

První zmínky o slavnosti k deseti letům trvání jsou datovány 27. června 1878, kdy výbor stanovil datum oslav na 30. července. V důsledku výše zmíněného incidentu ale valná hromada konaná 14. července řešila jiné problémy. Plánování oslav bylo zahájeno až 25. července 1878. Krátký záznam nás informuje o stanovení nového data oslavy - 19. srpna, v případě špatného počasí se měla slavnost o týden posunout. Náklady byly stanoveny na 40 zlatých. 1. srpna bylo dohodnuto, že v zahradních prostorách spolkové místnosti proběhne 18. srpna koncert. Na koncertu mělo hrát dvanáct hudebníků a náklady neměly překročit 22 zlatých. Večer se měla konat taneční zábava. Vstupné bylo určeno na 10 krejcarů v předprodeji nebo 15 krejcarů u kasy. Mělo se objednat pět set vstupenek, které měly být k dostání u pánů z výboru. Ale další neshody vedoucí až k vyloučení místopředsedy Šantrocha vedly k tomu, že se slavnost nakonec nekonala. Po valné hromadě 28. července na které byl dosavadní místopředseda vyloučen, byl novým výborem 8. srpna zrušen koncert a ponechala se jenom taneční zábava. Ta byla přesunuta na 25. srpna a vstup byl pro každého člena a jeho známého volný.

Pokud první oslava nedopadla příliš zdařile, tak u druhé to bylo přesně naopak. Také ze záznamů je patrné, že přípravy zainteresované členy plně vytěžovaly.

11. května 1882 bylo zmíněno blížící se výročí patnácti let spolku, byl zvolen čtyřčlenný výbor pro přípravu slavnosti. 25. května už přípravný výbor předložil návrh.¹²⁶

1. V den slavnosti bude od osmi hodin ráno „slavná zpívaná“ mše v zámecké kapli.¹²⁷ Této mše se zúčastní členové spolku a deputace pozvaných spolků. Na členy výboru byl

---

¹²⁵ Tato skupina ještě téhož roku (1878) založila podpůrný spolek Mírúmil.

¹²⁶ SOkA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročín Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883. 13.1. 1881. Všechny informace pochází z tohoto pramene, proto je citován jenom jednou. Použití dalších zdrojů bude ocitováno.

¹²⁷ Návrh slavnostní mše v zámecké kapli je jediným dokladem toho, že by české spolky v námi sledovaném období jakkoliv pomýšlely na pobyt v tomto svatostánku.

vznesen požadavek, aby na mši přišli v černém obleku „*by se takto poněkud okázale a veřejně spolek důstojným způsobem representoval*“.

2. V deset hodin bude svolána slavnostní schůze výboru, kde by výbor přijal pamětní listinu k založení nadace pro českou školu v Liberci. Tato nadace by podporovala a odměňovala dobré žáky, děti členů spolku.

3. Ve dvě hodiny odpoledne proběhne zahradní slavnost, zahájená slavnostním prolovem. Pak bude pokračovat koncertem a „*jednou nebo dvěma lepšími vážnými deklamacemi*“.

Takto zněl první návrh. Jako ke všem návrhům i k tomuto přistoupil výbor zodpovědně a demokraticky. Byla naplánována mimořádná schůze, kde by co největší počet členů vyslechl tento návrh. Zároveň byl zvolen další odbor, který měl přijímat jiné návrhy a vyjádření všech členů.

Výbor se v této záležitosti sešel při mimořádné schůzi 1. června 1882. Původní plán byl podroben poměrně ostré kritice. Mše v zámecké kapli byla odmítnuta s poukázáním na to, že „*cos podobného v nynějším století již není ve zvyku*“.¹²⁸ Padl návrh, aby se místo mše členové sešli na veřejném místě, odkud by vypravili slavnostní průvod s hudbou, a tímto způsobem přivítali deputace od ostatních spolků. Ani tento neprošel s tímto odůvodněním: „*zde jenom spolkům zdejší a větším cos trpěno něco takového býti může, a spolek náš by snad konečně nějaké tak zvané fiasko sobě utržiti mohl*“. Je zřejmé, že tato argumentace nás informuje o postavení české menšiny v Liberci poměrně výmluvně.

Nakonec bylo schváleno, že deputace spolků budou přijímány ve spolkových místnostech. Z praktického hlediska byl posunut začátek z osmé na desátou hodinu „*an vlaky též zrovna v tuto hodinu ještě docela do Liberce nepříjdou*“.

Ani návrh na pamětní nadaci nebyl schválen. Ale čtenářsko - zábavnímu odboru bylo uloženo, aby připravil jinou slavnostní listinu.

Zbývalo stanovit pouze datum, toto se mělo odvíjet podle data valné hromady spolku.

Následovaly další dvě schůze 8. a 22. června ve kterých byl projednán výběr hudby a stanovení vstupného. Původní plán, který počítal s účastí oblíbených turnovských hudebníků, byl pro velké finanční požadavky turnovských zamítnut.¹²⁹

Vstupné bylo stanoveno tak, aby se zábavy mohli účastnit i méně majetní členové. Na koncert 15 krejcarů v předprodeji a 20 krejcarů u pokladny. Na taneční zábavu 30 krejcarů, u

---

¹²⁸ Zmínka o zámecké kapli je naprosto ojedinělou, ve sledovaném období se takový odkaz nevyskytuje u žádného ze spolků.

¹²⁹ Náklady na dvacet šest členů orchestr byly vyčísleny na 93 zlatých a 44 krejcarů.

pokladny 50 krejcarů. Výhody předplatného tedy využívali i v devatenáctém století. Vstupné platili pouze pánové, dámy (samozřejmě s doprovodem) měly vstup volný. Počítalo se s velkou účastí, protože podle návrhu mělo být vytištěno pět set kusů pozvánek a stejný počet vstupenek. Dále byla projednána otázka prodeje vstupenek, které měly být k dostání ve všech českých spolcích v Liberci. Projednán byl i vzhled plakátů, byl vybrán černý tisk na bílém podkladu.¹³⁰ O distribuci pozvánek a vstupenek všem členům se mělo postarat šest dvojic pánů z výboru a ze čtenářsko – zábavního odboru. Zajímavá debata byla vedena i ohledně volného vstupu pořadatelů. Pánové se nakonec usnesli, že oni jako pořadatelé zaplatí vstupné „*by se jim nic nevyčítalo*“.

Slavnost proběhla 23. července 1882 v prostorách Střelnice. Dopoledne se uskutečnila slavnostní valná hromada spolku, odpoledne od čtyř hodin probíhal v zahradě Střelnice koncert, vystupovala hudební kapela řízená panem Schwertnerem.¹³¹ Dále vystupoval pěvecký odbor liberecké České besedy. Po koncertu proběhl v prostorách sálu Střelnice taneční věneček.¹³²

V knize zápisů bohužel chybí jakákoliv reflexe na proběhlou slavnost. Pouze v zápisu ze 17. srpna bylo jednateli uloženo, aby poslal písemné poděkování čtenářsko- zábavnímu odboru Dobročinu, dále pěveckému odboru liberecké České besedy a „českým zde meškajícím pánům učitelům“ za spoluúčinkování na slavnosti. Také byla předložena účetní zpráva, která informovala o čistém výnosu ze slavnosti v hodnotě 11 zlatých a 36 krejcarů.

Otevření národních domů

Liberec

Nová budova Národního domu v Liberci byla postavena a dána do provozu v rekordním čase devíti měsíců. 22. prosince 1904 byla budova zprovozněna. Slavnostní otevření domu mělo být i jakousi výzvou pro peněžitě dary, které zadlužená Česká beseda naléhavě potřebovala na dokončovací práce.

---

¹³⁰ Obvykle spolky zadávaly své zakázky českým tiskařům v blízkém okolí. Např. p. Sluka v Turnově, nebo v pozdějším období p. Kotrba v Železném Brodě. V tomto případě zadal spolek práci, vzhledem k časové tísní, blíže neurčené firmě v Liberci.

¹³¹ Tomsa, František: Dějiny podporovacího spolku „Dobročin“ v Liberci od založení roku 1866 až do roku 1926 k oslavě 60letého trvání, Liberec 1926, s. 13.

¹³² SOkA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročin Liberec, NAD 615, karton 2, (soudobá dokumentace).

29. ledna 1905 bylo, podle protokolu v zápisu, usneseno, že slavnostní otevření proběhne ve dnech 25. a 26. března téhož roku. Zároveň bylo zvoleno pětičlenné přípravné slavnostní komité.

22. března bylo podáno oznámení o slavnostní valné hromadě a akademii.

V sobotu 25. března od rána probíhalo vítání a ubytování hostů. V osm hodin večer byl zahájen slavnostní večer.

Druhý slavnostní den byla v půl osmé ráno sloužena zádušní mše za zemřelé členy České besedy v arciděkanském chrámu. Následovala slavnostní valná hromada. Odpoledne byl pořádán banket a večer přátelský hudební večírek.

Na následující schůzi výboru 3. dubna bylo usneseno napsat poděkování všem organizátorům slavnosti a prostřednictvím novin vzdát „*díkůvzdání*“ všem účastníkům slavnosti. Další zprávy o tom, jak se akce líbila samotným členům líbila, bohužel nemáme. Výbor byl dále zaměstnán dostavbou Národního domu a sháněním prostředků.

Jablonec nad Nisou

Nejdramatičtější ze všech slavností bylo otvírání Národního domu v Jablonci nad Nisou. Slavnostní otevření Národního domu bylo původně rozvrženo do čtyř dnů, mělo probíhat od soboty 25. září do úterý 28. září 1909, kdy na svátek sv. Václava měl být dům otevřen. Žádosti o povolení slavnosti v tomto rozsahu nebylo z místodržitelství vyhověno. Po opakovaných žádostech České besedy, Sokola a intervenci Ústředního výboru Národní jednoty severočeské bylo slavnostní otevření Národního domu povoleno, ovšem v poněkud okleštěné podobě. Místo čtyřdenní se konala pouze třídní slavnost, která se musela odehrávat výhradně za zdmi Národního domu.¹³³

V sobotu 25. září byly oslavy zahájeny slavnostním proslovem. Dále proběhlo divadelní představení ochotníků, bylo zvoleno drama „Václav Hrobčický z Hrobčic“ od L. Stroupežnického.

V neděli 26. září dopoledne se odbývaly slavnostní valné hromady České besedy a Sokola. Odpoledne následovala přednáška poslance C. J. Lisého, po ní sokolská akademie. Večer slavnostní ples.

---

¹³³ Národní archiv, fond České místodržitelství Praha – prezidium, NAD 873/2, signatura PM 8/1/80/9, soubor dokumentů.

V pondělí 27. září proběhl pouze odpolední koncert Sokolských tamburašů.¹³⁴

Celá slavnost probíhala za napadání jejích účastníků a mohutného křiku a bučení davu před budovou Národního domu. O bezpečnost Čechů se musel postarat poslanec Lisý, který telegraficky požádal místodržitelství o ochranu. Díky tomuto zásahu pak byla bezpečnost účastníků v Národním domě střežena „pražskou policií a četnictvem“.¹³⁵

Oslava 20. výročí českého školství v Liberci

Tuto slavnost organizovaly spolky Karolína Světlá a místní odbor Národní jednoty severočeské. Na samotné přípravě se podílely i další liberecké spolky. Na společné poradě obou organizátorů 20. června 1905 byl zvolen termín oslav (16. a 17. září) a určen program. Celá akce měla probíhat v Národním domě. Bylo vytisknuto 1 200 kusů pozvánek a 50 plakátů, a to u p. Kotrby v Železném Brodě. Odbor Klubu českých turistů věnoval pamětní pohlednice „*Na památku 20 ti letého založení české veřejné školy*“. O pivo se požádal plzeňský a smíchovský pivovar. Kávu a cukrovinky si vzaly na starost dámy z obou organizujících spolků. O slavnostní proslov byla požádána E. Krásnohorská, která se dopisem omluvila, že nemůže proslov napsat z důvodů oční a nervové nemoci. Proslov nakonec připravil a přednesl p. řídící Bílek z Duchcova na téma „*O poměrech menšinových*“.

Večer 16. září uspořádal dramatický odbor České besedy ve spolupráci s jednotou Barák divadelní představení. Samotný večer byl zahájen proslovem a ukončen populárním živým obrazem. Druhý den se ráno konala slavnostní bohoslužba, odpoledne od tří do devíti hodin byl koncert, na kterém hrála patnáctičlenná hudba p. Hokeše. Za tento koncert si kapelník neúčtoval žádný honorář a vstupné bylo 30 haléřů v předprodeji a 40 na místě. Na zahradě bylo umístěno sedm kuželníků, na kterých mohli zájemci koulet o ceny. Večer proběhl taneční věneček se vstupným 60 haléřů.¹³⁶

Slavnost byla hodnocena jako vydařená a výnos 120 korun 32 haléře byl věnován na ošacení chudých školních dětí.

---

¹³⁴ SOkA Jablonec n. Nisou, fond Sokol Jablonec n. Nisou, NAD 242, Pamětní list k 25. výročí Sokola v Jablonci n. Nisou, s. 12.

¹³⁵ Národní archiv, fond České místodržitelství Praha – prezidium, NAD 873/2, signatura PM 8/1/80/9, soubor dokumentů.

¹³⁶ SOkA Liberec, fond Národní jednota severočeská, NAD 657, zápisy ze schůzí 1894-1928, zápisy z 20. června, 8. srpna, 17. srpna, 19. září 1905.

Poslední věci člověka

*„Pak předseda žádá, by jeden každý z členů v pádu úmrtí všemožně svou sympatií a láskou k spolku prokázati ráčil.“*¹³⁷

V 19. století péče o ostatky zesnulého přešla z tradičních cechů a náboženských bratrstev na specializované pohřební ústavy.¹³⁸ Přesto spolky pamatovaly na své členy i při jejich poslední cestě.

V roce 1866 daroval páter Bernat České besedě v Liberci svíčky, aby je členové mohli nést kolem rakve zesulé manželky jednoho z členů. Zároveň bylo usneseno, že takto se budou nosit svíčky i při pohřbech členů.¹³⁹ Na konci tohoto roku bylo uvedeno v majetku spolku 12 pohřebních svíček a 12 ubrousků. V roce 1869 se pánové rozhodli pro jiný „pořádek“ při účasti na pohřbech, a to tak, že už svíčky nenesli kolem rakve, ale šli v průvodu za rakví.¹⁴⁰ Pohřební světlo se poskytovalo členům a jejich rodinným příslušníkům zdarma. Dodržoval se i počet dvanácti členů ke svícení. To dokládá i stížnost z roku 1886. *„Pan Fuksa vede oprávněnou stížnost nad tím, že se ku pohřbu člena České Besedy tak málo členů sejde že ani ku svícení nestačí a uvádí za příklad pohřeb p. Cejpa. By se podobné případy neopětovali usneseno vždy as 12 p. členů ku svícení vyzvati.“*¹⁴¹

Kromě dodání pohřebního světla se na rakev zesnulého koupil věnec. Toto pravidlo bylo změněno v roce 1911, kdy se prostředky určené na nákup věnce věnovaly na dobročinné účely. Beseda se také snažila pomoci chudým členům. 12. ledna 1874 byl projednáván návrh na zřízení pokladničky, do které by se sbíraly příspěvky na zaplacení pohřebního vozu pro zesulé nemajetné členy.

Podpůrné spolky měly v prvním článku svých stanov klauzuli o podpoře na pohřeb a o účasti na něm. Například spolek Dobročín měl svůj úmrtní odbor. Na pohřeb přispíval částkou 20 zl.¹⁴² I podpůrné spolky poskytovaly pohřební svíce zdarma. Liší se pouze počet „světlonošů“ - u České besedy svítilo na poslední cestu zemřelému dvanáct členů, u

¹³⁷ SOkA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírúmil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907, zápis 4. července 1903.

¹³⁸ Vlnas, Vít: Druhý život barokního pohřbu, In: Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. Plzeňského sympozia k problematice 19. století, Praha 2001, s. 15.

¹³⁹ SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, kniha 5, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1863-1868, zápis 17. září 1866.

¹⁴⁰ Tamtéž, kniha 6, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1868-1870, zápis 18. ledna 1869.

¹⁴¹ Tamtéž, kniha 9, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1883-1888, zápis 17. července 1886.

¹⁴² SOkA Liberec, fond Dobročinný spolek Dobročín Liberec, NAD 615, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1875-1883, zápis 12. července 1877, 18. dubna 1878.

podpůrného spolku Dobročín to bylo šest členů. Díky záznamům spolku Mírumil máme k dispozici i některé praktické údaje. Voskové pohřební svíce se používaly zhruba tři roky. Zápisy o nákupu nových pohřebních svící spolku Mírumil pochází z let 1900, 1903 a 1906. Od roku 1900 byly odebírány z Litoměřic. Cena svící byla určena podle váhy a platilo se 4 koruny za kilo „*pravých voskovic*“.¹⁴³

Poslední pocta zemřelým členům se také projevovala povstáním na schůzích výboru a při valných hromadách. Tento hold projevovaly svým členům všechny spolky.

Všechny pohřby v té době byly do země, zpopelnění bylo v Čechách možné až po vzniku samostatného státu. Zajímavé jsou okolnosti pohřbu nejvýznamnějšího představitele české menšiny v Liberci p. Václava Šamánka. Tento muž zemřel 9. května 1916. Po obřadu 16. května byl odvezen ke zpopelnění do Žitavy.¹⁴⁴

Závěr

*„Ale přece nevím, velectění pánové vystihlo-li slabé péro moje práci naši celoroční tak, abyste měli o ní obrázek jasný.“*¹⁴⁵

Cílem této práce bylo popsat spolkový život české menšiny ve dvou hlavních německých centrech regionu, v Liberci a v Jablonci nad Nisou. Chronologicky byla práce vymezena od počátků spolkového života v uvedených městech až do roku 1914, kdy činnost spolků zastavila válka. K výzkumu byly použity hlavně netištěné prameny – zápisy ze schůzí spolkových výborů a valných hromad. Jednalo se o liberecké spolky Česká beseda, podpůrné spolky Dobročín a Mírumil, místní odbor Národní jednoty severočeské, Politický klub, Klub českých turistů a o Vzdělávací spolek Omladina. Z jabloneckých spolků byly použity dostupné zápisy spolků Česká beseda a Klubu mladé generace Svatopluk Čech. Fond liberecké České besedy byl původně nezpracován a přístupný pouze se souhlasem vedení SOkA Liberec. Po vzájemné dohodě byl autorkou práce tento fond (v rámci praxe) uspořádán a inventarizován. V současné době je tento fond zpřístupněn.

---

¹⁴³ SOkA Liberec, fond Podpůrný spolek Mírumil, NAD 616, kniha 1, Kniha protokolů (zápisy ze schůzí) 1899-1907, zápisy 23.srpna 1900, 4. února 1903, 19. dubna 1906.

¹⁴⁴ Chocholoušková, Hana: 140 let ČESKÉ BESEDY V LIBERCÍ (komentáře k výstavě), Zprávy české besedy č.96, Liberec 2003, s. 42.

¹⁴⁵ Závěr jednatele zprávy za rok 1899 sepsané jednatelem spolku Česká beseda v Liberci Heptnerem a přednesené na valné hromadě spolku 28.ledna 1900.

Pozice české minority ve zmíněných městech nebyla jednoduchá. Po vymezené období ale můžeme průběžně sledovat změny ve vztahu českých a německých obyvatel. Zatímco v šedesátých a sedmdesátých letech lze celkově hovořit o tolerantním soužití, v letech osmdesátých už je patrný nárůst nacionálně laděných útoků. Až do počátku osmdesátých let byly České besedy v obou městech členy i některých německých korporací (například Verein der Naturfreunde v Liberci nebo Anpflanzungs- und Verschönerungsverein v Jablonci. Obě Besedy také byly v obou městech brány jako oficiální představitelé české menšiny a proto byly také zvány na oficiální městské akce). Pokud máme období šedesátých a sedmdesátých let shrnout do jednoho příkladu, pak nejlépe poslouží oslava desátého výročí trvání České besedy v Liberci v roce 1873. Průvod spřátelených českých spolků z vnitrozemí tehdy prošel slavně a s velkým jásotem od nádraží přes celé město a členové českých sokolských organizací byli slavně přijati místním turnerským sdružením.

Vydání Stremayrových jazykových nařízení v roce 1880 vedlo k „přiostrění“ vztahů mezi libereckými Čechy a Němci. Celková atmosféra se zhoršila po nástupu německých nacionalů do čela magistrátu v roce 1885. Od této doby české spolky sváděly s magistrátem trvalý boj o česká podání. Vedle toho se začínaly množit i fyzické útoky na Čechy. Nejčastějším terčem se stávala okna spolkových místností. V Jablonci nad Nisou osmdesátá léta neprobíhala tak dramaticky (situace byla možná klidnější díky kosmopolitnímu charakteru města). Návštěvu představitelů liberecké Besedy v Jablonci v roce 1887 přivítali jablonečtí dokonce v čamarách.

Určitým hodnotícím měřítkem ukazujícím na postavení Čechů v obou městech může být sčítání lidu z roku 1910. Zatímco v Liberci se k češtině jako k obcovací řeči přihlásilo 2 217 obyvatel v početně menším Jablonci to bylo 2 358 obyvatel.

Po celé sledované období je patrný nárůst českých obyvatel a nárůst sebevědomí české menšiny. Postupně se setkáváme i se vzrůstajícím počtem osob s vyšším vzděláním a vznikem českých elit.

Mezi největší úspěchy české minority patří otevření českých škol. Toto bylo výsledkem společného spolkového úsilí. Díky spolupráci všech spolků mohly vzniknout nejprve soukromé, později i veřejné české školy.

Díky podpoře z celých Čech došlo také k otevření českých center v obou městech - Národních domů.

Spolkové aktivity vyvíjené v obou městech byly velice bohaté. Nejdůležitějším zájmem členů spolku bylo vzdělání. Proto všechny spolky budovaly své knihovny, ve kterých si

čtenáři vedle knih mohli číst i české noviny a časopisy. Dalším zdrojem poznání bylo pořádání přednášek na různá témata.

Vedle vzdělání spolky pěstovaly řadu „volnočasových“ aktivit. Mezi nejrozšířenější patřilo hraní divadla a cvičení zpěvu. Utvářely se tělocvičné odbory, ze kterých pak byly zakládány sokolské organizace v obou městech. Oblíbené byly výlety a vycházky do přírody, které spolky často podnikaly společně. Sdružení umožňovala svým členům také zábavu. Oblíbené byly pěvecko-deklamatorní zábavy, ale také zábavy taneční. Vzhledem k tomu, že vstupné na tyto zábavy bylo vždy stanoveno tak, aby bylo přijatelné, mohli se zábav účastnit i sociálně slabší jedinci. Podpůrné spolky navíc podporovaly své členy v době nemoci a poskytovaly svým členům výhodné půjčky.

Z celé práce je patrné, že spolky se dokázaly postarat o přínosné využití volného času. Své členy dokázaly podpořit v různých životních situacích včetně té poslední. Ve spolkách se členové mohli naučit demokratickým zásadám. Nejdůležitější zásluhou spolků v tomto prostředí bylo udržení české menšiny jako celku. Podařilo se jim zachovat a rozvíjet český jazyk a kulturu v čistě německém území. O to smutnější je, když dnes procházíme kolem bývalého Národního domu v Jablonci nad Nisou. Středisko, které bylo vybudováno s tak velkým nasazením a úsilím, dnes prakticky nikdo nezná a rychle chátrá. Objekt České besedy v Liberci byl v roce 1991 vrácen spolku Česká beseda.

Seznam použitých pramenů a literatury

Rukopisné prameny:

SOkA Liberec

Archivní fond NAD 979 Česká beseda:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1863-1914, inv.č. 5-13.

Paměti České besedy, Od počátků českého hnutí v Liberci roku 1844 až do roku 1882, dle zpráv P. J. Bernata a dle dokladů archivních sepsal a v knihu tuto zanesl František Mach /inv. č. 1)

Archivní fond NAD 615 Dobročinný spolek Dobročin Liberec:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1875-1883

Archivní fond NAD 616 Podpůrný spolek Mírutil:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1899-1907

Archivní fond NAD 657 Národní jednota severočeská:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1894-1928

Archivní fond NAD 660 Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1899-1914

Archivní fond NAD 669 Klub českých turistů - župa lužicko -jizerská Liberec:

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1900- 1908

Fond Archiv města Liberce, NAD 25, část II., karton č. 2124, sg. VIII/ 5-97.

Zápisy ze schůzí a valných hromad spolku Omladina 1892-1894

SOkA Jablonec n. Nisou

Archivní fond NAD 51 Česká beseda Jablonec nad Nisou

Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1871-1892

Archivní fond NAD 180 Svatopluk Čech – klub mladé generace Jablonec nad Nisou
Kniha protokolů (zápisy ze schůzí a valných hromad) 1907-1909)

Národní archiv Praha

Archivní fond NAD 873/2 České místodržitelství Praha – prezidium, signatura PM 8/1/80/9 -
soubor netištěných a tištěných pramenů.

Vydané prameny:

Gemeindelexikon der im Reichsrath Vertretenen Königreiche und Länder, Gemeindelexikon
von Böhmen 1. Teil, Vídeň 1904, s. 150.

Orts – Repertorium für das Königreich Böhmen, Praha 1913, s 192.

Pamětní list k 25. výročí Sokola v Jablonci n. Nisou, Jablonec n. Nisou 1919

SOkA Liberec, fond Česká beseda, NAD 979, Kartony č. 1 a 2, tiskový a spisový materiál.

Stanovy spolku Mírůmil

Stanovy spolku Svatopluk Čech

ŠUBRT, Jeroným a kol.: České menšiny v severovýchodních a východních Čechách, Praha
1910.

TOMSA, František: Dějiny podporovacího spolku „Dobročín“ v Liberci od založení roku
1866 až do roku 1926 k oslavě 60letého trvání, Liberec 1926

Literatura:

Čtyřicet let Českého školství v Jablonci nad Nisou 1889-90, 1929-1930, Jablonec nad Nisou
1930.

DRAŠAROVÁ, Eva: Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů
Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918. In: Sborník
archivních prací XXXX, č. 2, Praha 1990, s. 297-319.

HAVRÁNEK, Jan: Češi v severočeských a západočeských městech v letech 1880-1930. In
Ústecký sborník historický 1979, s. 227-249.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, Vademecum pomocných věd historických, Jinočany 1994.

CHLÁDKOVÁ, Jana: České menšinové spolky na Jablonecku od druhé poloviny 19. století do počátku druhé světové války, DP 1999, katedra dějepisu FP TU Liberec.

CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: 140 let ČESKÉ BESEDY V LIBERCI (komentáře k výstavě), Zprávy české besedy č. 96, Liberec 2003.

CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: Pivo v životě české besedy v Liberci. In: Pax bello potior. Sborník věnovaný poctě doc. PhDr. Rudolfovi Andělovi, CSc. , Liberec 2004, s. 209-223.

JENÍK, Tomáš: Česká beseda a počátky novodobých česko-německých nacionálních konfliktů v Liberci, DP 2008, katedra historie FF UJEP Ústí nad Labem.

KARPAŠ, Roman a kol.: Kniha o Liberci, Liberec 2002.

KAŠPAR, Jan: Jablonec nad Nisou, Stručný průvodce sedmi stoletími města, Jablonec nad Nisou 2006.

Kol. autorů: Historie a současnost podnikání na Jablonecku, Tanvaldsku a Železnobrodsku, Žehušice 2007.

MELANOVÁ, Miloslava: Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In: Documenta Pragensia XIV. díl, Praha 1997, s.171-181.

MELANOVÁ, Miloslava: Česká menšina v Liberci před první světovou válkou. In Fontes Nissae I/ 2000, Liberec 2000, s. 93 – 122.

MELANOVÁ, Miloslava: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880 – 1907. In: Documenta Pragensia XIX. díl, Praha 2001, s. 157 – 170.

MELANOVÁ, Miloslava: Omladinisten in einem deutschböhmischen Zentrum. Der Omladina-Verein in Reichenberg in den Jahren 1892 – 1894. In: Magister noster, Praha 2005, s. 457 – 468.

MELANOVÁ, Miloslava: Spolkový život v Liberci od počátku 19.století do roku 1914. In: Documenta Pragensia XVIII. díl, Praha 2000, s.259-279.

NOVÝ, Petr: Jablonecká bižuterie, Praha 2008.

Ottův slovník naučný, 16. díl Llh – Media, Praha 1999, reprint původního vydání z r. 1900

STANISLAV, Vladimír.: Klub českých turistů v Liberci v letech 1900-1948, DP 2000, katedra dějepisu FP TU Liberec.

ŠTOVÍČEK, Jan: Česká beseda v Liberci a česká menšina v 2. polovině 19. století, In: Lidé a města 3/ 2000, Praha 2000, s. 73-77.

VLNAS, Vít: Druhý život barokního pohřbu, In:Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. Plzeňského symposia k problematice 19. století, Praha 2001, s. 15.
VOLPRECHT, Jindra, Jan: Jablonec n. N. včera, dnes a zítra, Jablonec nad Nisou 1945.

Seznam příloh

Příloha č. 1: **Pozvánka na maškarní ples spolků Dobročín a Mírúmil z r. 1893.**

Archivní fond NAD 616 Podpůrný spolek Mírúmil, karton č. 1

Příloha č.2: **Fotografie Dramatického odboru České besedy v Liberci z roku 1908.**

Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 30.

Příloha č.3: **Program divadelního představení pořádaného Českou besedou v Liberci, k oslavě stříbrné svatby císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty, v roce 1879.**

Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29

Příloha č.4: **Pamětní list k 25. výročí založení liberecké Besedy vydaný při slavnostech v roce 1889.** Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29.

Příloha č.5: **Titulní list kopie Pamětní listiny liberecké Besedy vložené do základního kamene Národního domu v roce 1904.** Archivní fond NAD 979 Česká beseda, kniha 2.

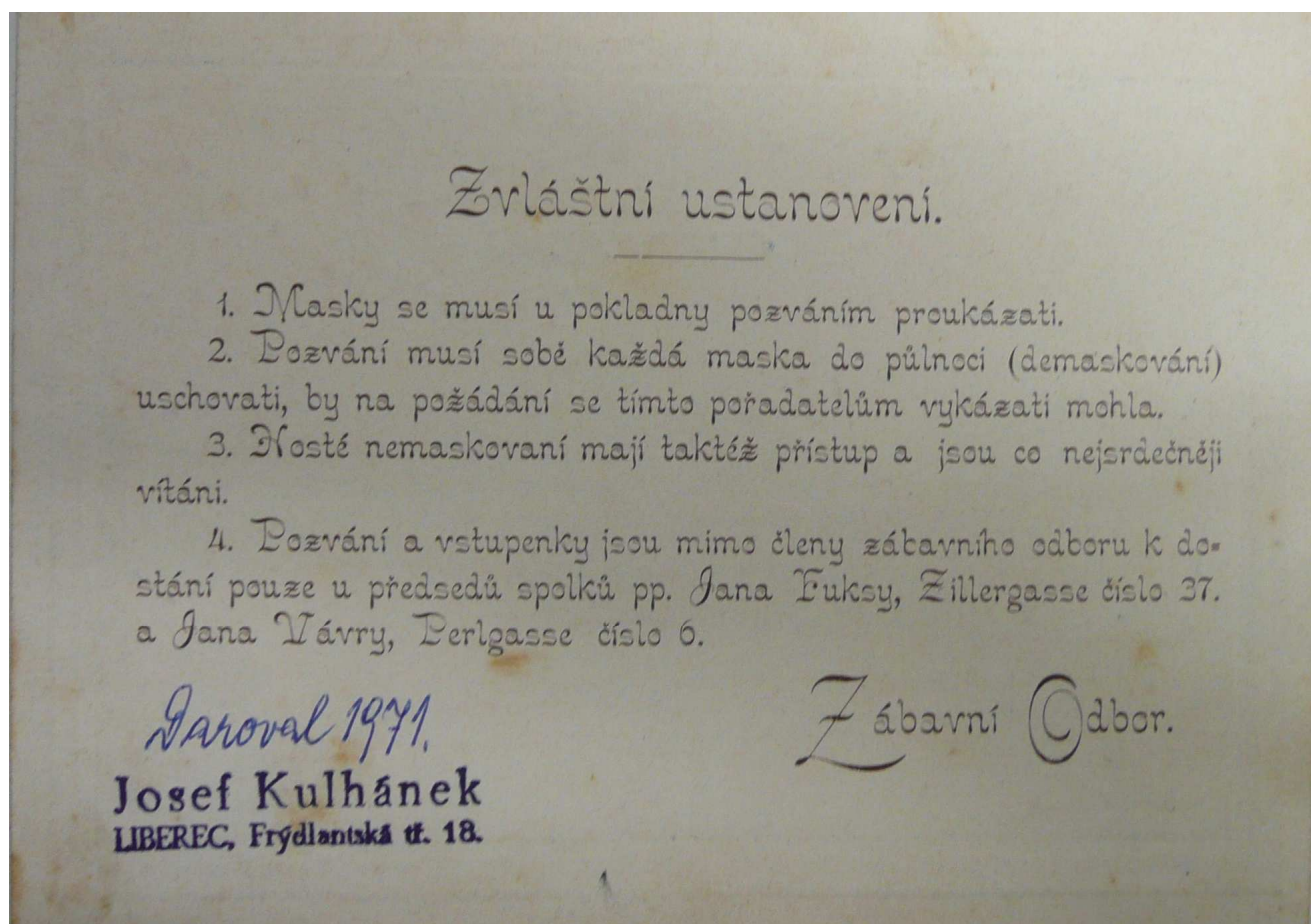
Příloha č. 6: **Druhá strana kopie Pamětní listiny liberecké Besedy vložené do základního kamene Národního domu v roce 1904.** Archivní fond NAD 979 Česká beseda, kniha 2.

Příloha č.7: **Prosebný dopis o finanční podporu z roku 1908.** Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29.

Příloha č.8: **Ukázka tanečního pořádku z roku 1911.** Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29.

Příloha č. 9: **Telegrafická žádost o rozhodnutí stížnosti proti zákazu otevření ND v Jablonci n. Nisou.** Archivní fond NAD 873/2 České místodržitelství Praha – prezidium, signatura PM 8/1/80/9.

PŘÍLOHY

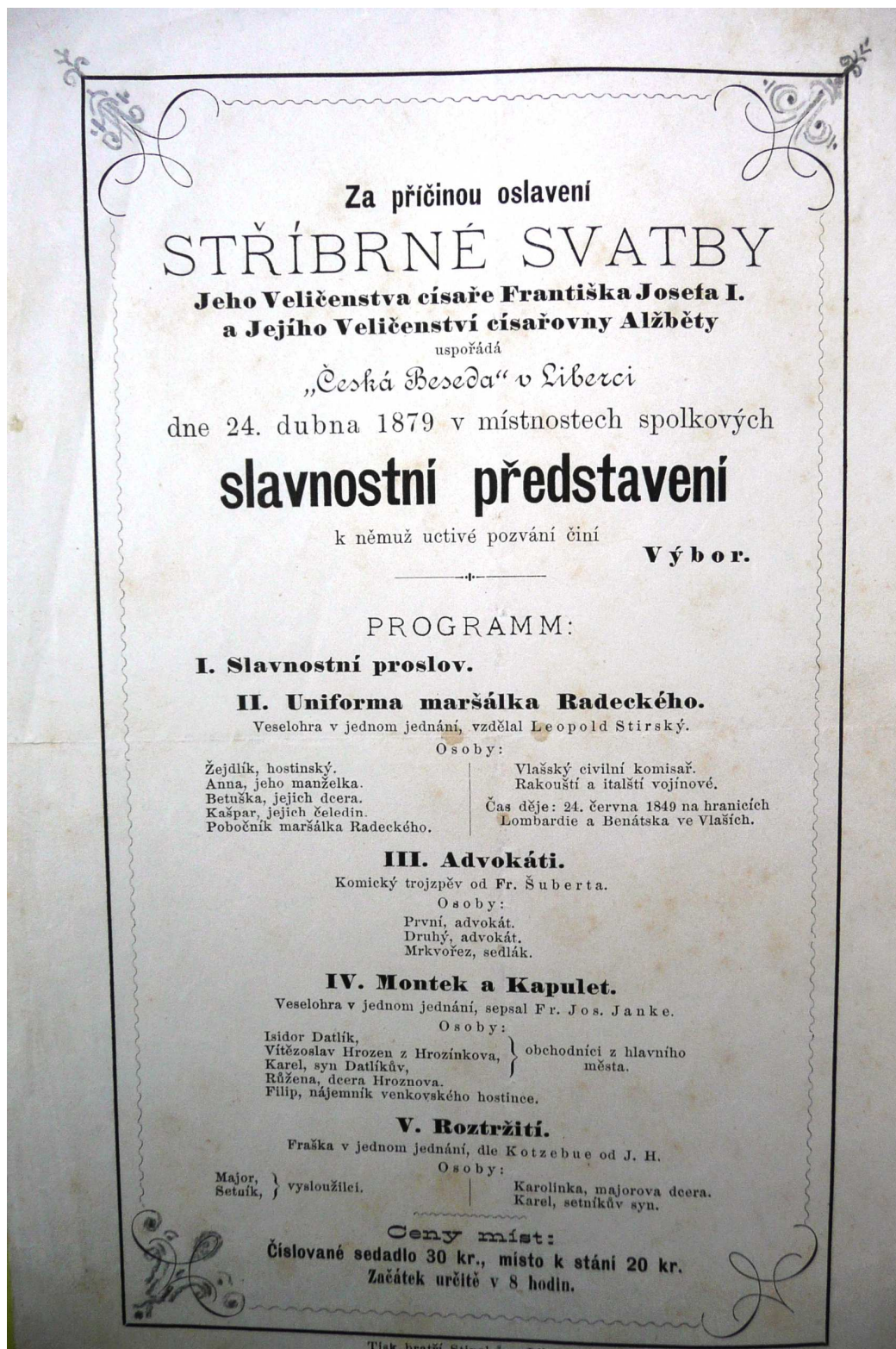
Příloha : Pozvánka na maškarní ples spolků Dobročin a Mírůmil z r. 1893. Archivní fond NAD 616
Podpurný spolek Mírůmil, karton č. 1

**Příloha : Fotografie Dramatického odboru České besedy v Liberci z roku 1908. Archivní fond NAD 979
Česká beseda, karton č. 1, inv. č. 30.**

Příloha : Program divadelního představení pořádaného Českou besedou v Liberci, k oslavě stříbrné svatby císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty, v roce 1879. Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 30.

Z POJEŠTĚDÍ.

Slavnostní list ku 25 tiletému jubileu „České Besedy“ v Liberci,
v roce 1889.

Zodpovědný redaktor Ferdinand Wölfel.

Tiskem „Národní tiskárny severočeské“ (Josef Nohavec) v Terezině.

Nákladem svým vydala „Česká Beseda“ v Liberci.

**Příloha : Pamětní list k 25. výročí založení liberecké Besedy, vydaný při slavnostech v roce 1889.
Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29.**

Pamětní listina „České besedy“ v Liberci.
vložená v základní kámen „Národního
domu“ v Liberci dne dubna 1904,
když byli ve správním výboru „Č. b.“

Starostou:

MUDr. Václav Šamánek, lékař v Liberci, svahovův ulice.

Místostarostou:

František Šulc, obchodník v Liberci, vídeňská ulice.

Jednátelem:

Jaroslav Bernášek, c. k. paš. assistent v Liberci, Františ-
kovská ulice.

Pokladníkem:

Josef Částeck, kontrolor dráhy sev. záp. něm. spoj. v Liberci,
Přibitčova ulice.

Účetním:

Karel Dítě, účetní, české záložny v Liberci, Střelecká ul.
Knihovnický:

I. Jan Skalák, c. k. paš. official v Liberci, truhlářská ulice.

I. Frant. Beran, řezbář, v Růžodolu, I. díl.

Správci domu:

I. František Šulc, místostarosta „České besedy“.

I. Frant. Tomsa, mistr náležiářský v Liberci, široká ulice.

Členy výboru bez funkce:

Alois Weiss, obchodník v Liberci, Frýdlantská ulice.

Bohdan Želiský, velkoobchodník v Liberci.

V náhradnictvu:

Ladislav Ulmann, c. k. paš. assistent v Liberci.

Jan Prell, c. k. paš. úředník v Liberci.

Rudolf Hrubý, úředník dráhy v Liberci.

Josef Polta, obchodní příručí v Liberci.

V záložním odboru:

Předsedou: Jar. Rud. Tesař, řídící uč. matičné školy v Liberci.

Jednátelem: Josef Kašpar, mistr řádoumický v Liberci.

Dirigentem sboru hudebního: Předseda Jar. Rud. Tesař.

Sbormistrem odboru pěveckého: Karel Haak, učitel zpěvu a
hudby v Liberci.

Plány novostavby navrhl a provedl: Jos. Wof, stavo. v Liberci.

Stavbu provedl: Píl. Trdlica, stavitel ze Slatiňan.

Vdozorčím výboru
stavebním byli :

František Šulc,
František Tomša,

Alois Weiss,
Rudolf Hrubý.

Novostavba provedena nákladem dvousettisíc
korun.

Čestnými členy
„České besedy“
byli od roku 1863 :

1. JUDr. František Srdínko, advokát.
2. František Polacký, historiograf Království Českého.
3. JUDr. František Ladislav baron Rieger.
4. J. Richter, c.k. vrch. inženýr a.k. stát. drah ve Vídni.
5. Dr. Pí. Hamerník, profesor
6. Karel Müller, journalista
7. Václav Krátký, správce
8. Jan Brože, c.k. pub. okresní.
9. Dr. Jul. Gregor, zemský poslanec.
10. Čeněk Maštný, továrník v Lomnici.
11. Jos. Huleš, čpov. náměstek purkmistra v Praze.
12. Vojtěch Spengler, c.k. okr. hejtmán.
13. Jan Veselý, inspektor dráhy.
14. Vojtěch Pínderhut (Naprstek) soukromník v Praze.
15. Dr. Karel Sladkovský, zemský poslanec
16. P. Josef Bernát, z.č. probař v Mělníku
17. Adolf Šimek, okr. tajemník ve Dělé u Berdžez.
18. Dr. F. Šamánek, lékař v Liberci
19. Frant. Šatra, mistr obuvnický
20. Jak. Suchý, obchodník v Turnově
21. Dr. Provasilav Trojan v Praze.
22. Pí. Rozána Červená, chot' architekta v Nymburce
23. Frant. Plátek, pokladník poj. spol. „Concordie“ v Liberci.
24. František Šulc, obchodník v Liberci.

Příloha : Druhá strana kopie Pamětní listiny liberecké Besedy vložené do základního kamene Národního domu v roce 1904. Obsahuje základní informace o stavbě a soupis čestných členů do roku 1904. Archivní fond NAD 979 Česká beseda, kniha 2.

ČESKÁ BESEDA
V LIBERCI.

V LIBERCI, dne 8. 2. 1908

Váše Blahorodí !

Česká beseda v Liberci v budovala si r. 1903 svůj "Národní dům", na kterýž byla nucena vypůjčiti si u peněžních ústavů obnos Kč 190.000—.

Následkem velkých úroků (až 5½%) převysokých daní předepsaných německou komisí a bláznivých vysokých annuit nelze ji povinností platebním radost učiniti.

Vzhledem k dalekosáhlému výnamu důstojného Nár. domu pro Liberec a čtené české menšiny ve víkolních obcích dovolujeme si Váše Blahorodí prositi o malý dárek na jeho zachování.

Předem srdečný dík !

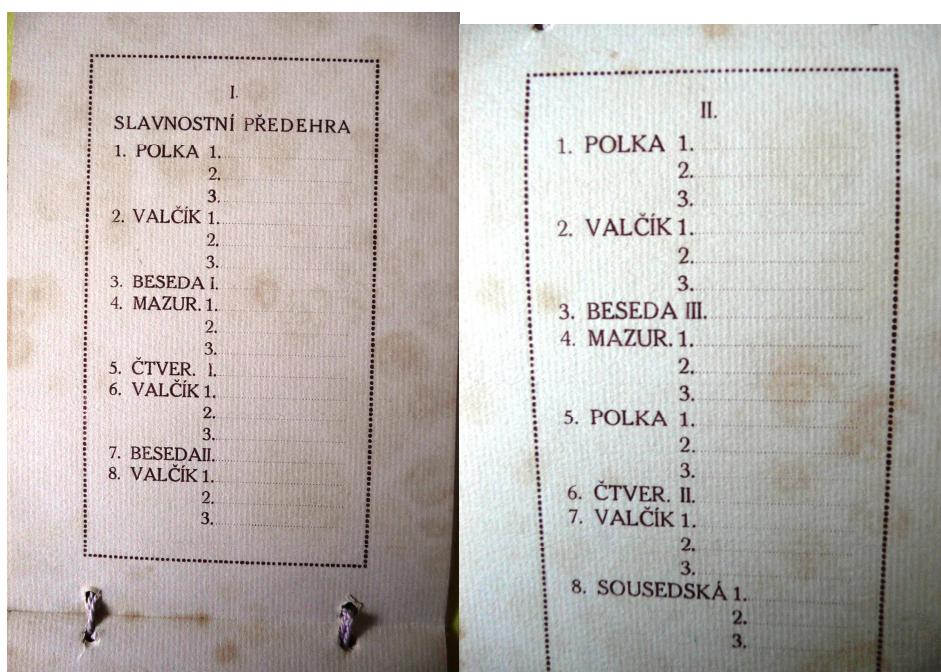
A. Š. jednatel
Kape Dítě

M. L. Starosta

Příloha : Prosebný dopis o finanční podporu z roku 1908. Tyto dopisy byly rozesílány libereckou Besedou při získávání prostředků na splácení úvěru. Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv. č. 29.

Příloha : Ukázka tanečního pořádku z roku 1911. Archivní fond NAD 979 Česká beseda, karton č. 1, inv č. 29.

Gattung des Telegrammes: Druh telegramu: <i>P.</i>	Eingangsnummer Doseľ pod čís. <i>175</i> <i>Místodržitel</i> <i>Coudenhove</i> <i>Praha</i>	Die Telegraphenverwaltung übernimmt hinsichtlich der Beförderung oder Bestellung von Telegrammen keine Verantwortung. Správa telegrafů neberá za telegramy odpovědnost.
Dienstliche Angaben: Služební udání: <i>G</i>	Telegramm – Telegram aus – z	Aufgenommen von: <i>PM</i> auf Ltg. Nr. <i>1898/72</i> am <i>22.9.09</i> um <i>12.15</i> Uhr <i>12.15</i> Mt. <i>12.15</i> Mt. an <i>Pr</i> <i>25</i> <i>Locher</i>
Jablonec 1. Nr. <i>1170</i> (W) <i>15</i> (st.) Ch. <i>15</i> (st.) aufgegeben am <i>11</i> um <i>11</i> Uhr <i>36</i> M. <i>11</i> Mittag. <i>11</i> pol. Prosíme o rozhodnutí u kursu proti pakosti slavnosti otevření Národního domu. <i>Pereda Sokol.</i>		

Příloha : Telegrafická žádost o rozhodnutí stížnosti proti zákazu otevření ND v Jablonci n. Nisou.
 Archivní fond NAD 873/2 České místodržitelství Praha – prezidium, signatura PM 8/1/80/9.